

O pozoruhodném rozdílu mezi politikou a literaturou

Vždy znovu objevuje se naprostá neschopnost některých lidí pochopit, co je to politika. Poněvadž však jest vůbec krajně nesnadno přimět nechápavého, aby pochopil, že nic nechápe, neukládají si tyto lidé v politice zdrželivost, nýbrž vystupují v ní hrdě jako obtěžující a pokřikující element. Tedy: prvním a rozhodujícím znakem politické činnosti jest snaha něco vykonat, ne si jen něco pomyslet. V tom jest základní rozdíl mezi politikou a třeba literaturou. Literátovi, aniž by něco ztrácel ze své slávy, může stačiti pomyslet si, napsati. On vykonal své. Není odpověden za to, že ho nerozumní a nevzdělání lidé nepochopili, že jeho myšlenka třeba neměla vůbec žádný vliv, že ve skutečnosti vůbec nic nevykonal. V jiné situaci jest politik. Jestliže ten nic nevykonal, jestliže ani trochu nepohnul skutečností, je hudlař, žil a pracoval nadarmo. Není mu dovoleno vysvětlovati svůj nezdar nerozumností a nevzdělaností lidí: musí pracovat s materiálem, jak jej nalézá. Tam, kde literát postrkuje slova a myšlenky, musí politik postřikovat skutečností. O to bývá jeho práce těžší a výsledek jeho námahy dostavuje se pomaleji. Ale může mít vnitřní zadostiučinění, že vykonal mužskou práci, že se pohyboval ve světě realit, ne ve světě stínů, že překonal skutečný odpor. Literáti zkrátka bývají nespravedliví vůči politikům, poukazuje na to, jak oni sami mnohem bystřeji a rychleji se pohybují směrem k ideálu. Jak by nebyli rychlejší! Myslím, že by nebylo uznáno za slušné a vhodné, aby ten, kdo zdvíhá závaží papírové, poměrně rychle a elegantně svého výkonu s tím, komu jest zdvíhati závaží skutečné. Přes to v politice někteří stále usilují, aby jim bylo dovoleno porovnávat tyto dva zcela rozdílné výkony.

Na náš nekrolog o F. X. Šaldovi reagoval kdosi (nezáleží na tom, kdo, je to jen typ) takto:

„Bylo-li Šaldovi něco odporného, pak to byl pragmatismus, ve filosofii stejně jako v politice. Nekrolog páně Peroutkvy je především odmítnutím Šaldova politického postoje, odmítnutím, diktovaným zase právě strízlivostí politického pragmatismu. Domnívám se, že Ferd. Peroutka je tu Šaldovi tak málo práv, jak málo mu byl práv i ve svých polemikách za jeho života. Šalda přece nevnašel do politiky nějaká apatická esteticko-dramatická měřítká, nýbrž měl pro politiku také svoje nejvyšší kritérium jako pro literaturu a kulturu vůbec: etické měřítko postulátu svobody. Malý národ nebo velký národ — svobody je v něm každému třeba, svobody sans phrase — v tom bude mít Šalda věčně pravdu proti všem, kdož tu marně a zbytečně mluví o jakýchsi 'pavích chvostech' lidí, přišedších do politiky z literatury.“

Byl-li jsem práv F. X. Šaldovi, to se rozhodne, až nastane klidnější doba ke zkoumání jeho díla. Doufám však, že nikdo nebude moci říci, že jsem byl málo práv žvanilům, kteří se za ním seskupili.

F. X. Šalda tedy, jak tento typ míní, usiloval v politice o „svobodu sans phrase“. Méně napomádaná figurka by řekla, že usiloval o svobodu skutečnou, úplnou. Ale jednak asi vždy je dobře dáti najevo, že umíme trochu francouzsky, jednak se cizí slova znamenitě hodí do zaklinadla. Myslím, že konečně se mi podařilo pochopit skutečnou podstatu politické činnosti tohoto typu i představu, jakou o politické činnosti vůbec má: myslí, že postačí vytrvale pronášeti několik slov, nějaké zaklinadlo, aby se vše podařilo. „Svoboda sans phrase“ — to je jedno z takových zaklinadel. Je možno, že někdo opravdu stokrát, tisíckrát, stotisíckrát se vyjádřil, že je nám třeba svobody sans phrase. Naším úkolem bude posouditi, jak velká jest to zásluha, jak tím věci svobody bylo pomoheno a bylo-li to zdvíhání závaží skutečného nebo papírového.

F. X. Šalda opravdu po celý život si zachoval „etické měřítko postulátu svobody“, opravdu žádal nekompromisní svobodu. Jeho stanovisko bylo vznešené. Ale byla to lehčí nebo těžší stránka úkolu, který stojí před námi? Dívejme se na věci tak, jak jsou: F. X. Šalda měl jistě správný ideál a věrně k němu lnul. Ve skutečnosti naprosto ponechával jiným, aby tento ideál uskutečnili. Podobal se muži, který sedí na kozlíku a pobízí ke spěchu. Nesmíme přehlédnouti, že někdo jiný musí vůz táhnout a že pouhým pobízením a praskáním biče se žádný vůz ani o coul nepohnul kupředu a pouhými výzvami a mravními požadavky žádná svoboda neuskuteční.

Nepřehlížím, že Šalda nebyl praktický politik, a nepatřím k těm lidem, kteří vyžadují, aby na růžových keřích rostly brambory. Jestliže však někdo stále mluví o svobodě a žádá svobodu vždy větší a větší a tímto měřítkem všechno kolem sebe měří, je téměř povinen také aspoň se zajímati o metodu, jíž lze toho všeho dosáhnouti. Avšak Šalda, který tolikráte výmluvně formuloval heslo svobody, se vůbec nezajímal o metodu, jak svobodu zajistiti a rozšířiti. Lpěl na svém „etickém měřítku postulátu svobody“. Méně lpěl na tom, aby zjistil způsob, jak tento postulát uskutečniti. Poněvadž však ve svobodě chceme žíti, nikoliv o ní jen psáti, je patrné, že vytrvale opakovati požadavek svobody je zásluha jen polovičatá. Více záleží na metodě, jak svobodu uskutečniti.

Konec konců nesmíme ani přehlédnouti, že není to ani nijak těžké říci, že si svobody žádáme. Je mnoho lidí, a mnohem menších než byl Šalda, kteří to také docela dobře dovedou. Každý snadno přijde na to, že svobody je třeba a že je to nejpříjemnější stav, v jakém člověk může žíti. V Německu, Itálii, Rakousku, Rusku bylo vždy plno lidí, kteří měli etické měřítko postulátu svobody. Poněvadž však neovládali dostatečně praktickou metodu svobody, ztratili ji. Nezbylo jim, než zanést své etické měřítko do trpké emigrace, do emigrace sans phrase.

Jsou lidé, kteří nesporně mají vysoké a etické měřítko postulátu míru, kteří chtějí mír sans phrase. Do nekonečna mohou se pochechtávat nad stavem míru v dnešním světě. Ale tady ještě více než jinde vidíme, že nestačí mít etické měřítko nějakého postulátu, byť

sebe správnejšieho: treba znáti spôsob, jak mír zaistiť. Měřitko samo nevykoná žádnou práci. Ani o míru, ani o svobodě nestačí mluvit. Fakt jest, že mír nyní udržujeme jen zbrojením. Fakt jest, že jsme svou svobodu zachránili metodou kompromisů mezi stranami a stavu. Fakt jest, že pacifistu, který by nyní ve jménu své idey se stavěl proti zbrojení, by bylo třeba postavit na roveň nejhoršímu nepříteli míru. Fakt jest, že neohnivější přívrženec svobody by byl u nás schopen svobodu těžce poškodit, kdyby se mu podařilo politické veřejnosti vštípiti pohrdání demokratickým kompromisem, které sám cítil. Míti etické měřítko nějakého postulátu jest sice čestné, avšak ve světě skutečnosti málo účinné. Musíme míti více než měřítko: musíme míti metodu. F. X. Šalda v politice neměl žádné metody mimo jedinou: klásti požadavek. Srazili-li jsme se s ním kdy v politice, tedy vždy proto, že mu politická metoda naprosto chyběla. Octneme-li se v bludišti a je-li mezi námi někdo, kdo řekne, že se máme dostat ven a že jemu se chce zase býti na slunci, nemůžeme neuznati, že má naprostou pravdu. Ale bylo by neplodné, kdybychom mu příliš dlouho naslouchali. Shýbneme se raději k zemi a budeme hledati Ariadninu nit. Neboť to jest metoda, jak se dostat z bludiště.

Farář Anderson v Shawově „Pekelníku“ praví: „Což je možno modlitbou setřásti oprátku Swindonovu s Richardova krku? Nejsem bohem, a proto nutno se dáti do práce jiným způsobem.“ A což je možno literární modlitbou strážiti s našeho krku oprátku, kterou mnozí by rádi uchystali? Praví-li někdo třeba stokrát a praví-li to nejdokonalejším způsobem, že úplné svobody jest třeba, není to více než jakýsi druh modlitby, jakési zaklínání vyšších mocností a spoléhání na jejich laskavost. Laskavé mocnosti však snad neexistují. Nutno se dáti do práce jiným způsobem. Tolik musíme s naprostou určitostí věděti, že k zajištění svobody nestačí říkati: budiž svoboda! Jest bohužel nutno konstatovat, že F. X. Šalda a mnoho jeho následovníků snažili se udržet svobodu tímto jediným způsobem. Každý může přijíti na to, že býti svoboděn jest lépe než býti nesvoboděn. Ale není tím ještě nic vykonáno. Jest to jako přijíti na to, že by přes propast měl býti vystavěn most. Jiná a obtížnější věc jest, vystavěti jej. Chvíle se Šaldou byla jako naslouchati řeči od oltáře. Pak bylo nutno vyjíti z chrámu a jednati.

Mnohokrát už vyjádřil jsem podivení nad tím, jak velkou cenu přikládají někteří lidé pouhým slovům. Chceme-li zůstat svobodni, musíme naprosto dobře věděti, že nekompromisní psaní o svobodě do časopisů není s to zaručiti nám svobodu. Ti, kteří tak činí a pak se hrdě rozhlízejí, bylo-li to pozorováno, nevykonali mnohem více, než že na památku zapsali své mínění, aby budoucnost, bude-li se chtít o to zajímati, věděla, jací byli. Chci svobodu sans phrase! A co, vznešený zjeve, jsi dále vykonal? Lidé tohoto druhu bývají někdy jako ono Tolstého dítě, které se drží šňůrky na kočárku a myslí, že jej řídí.

Ve sborníku, věnovaném Šaldovi, napsal jeden z jeho ctitelů:

„Lze vyslovit, že u Šaldy na počátku bylo slovo, v gnostickém smyslu, logos, idea vtělená kouzelným výkřikem, slovo, tvořící z ničeho, slovo, proměňující chaos v harmonickou skutečnost. Slovo teprve ho inspirovalo, vzrušujíc ho teprve k představám (nikoli naopak), slovo ho rozohňovalo a stavba slov budovala velkolepý výraz představ, jichž snad se ani nenadál. Chápal vždy slovo jako živel, jako zaklínadlo, tvořící zázraky. Teprve slovo vyvádělo ho z vnitřních nejistot, vracelo ho do rovnováhy, z níž se stále vyšinoval, a dávalo mu prožit aspoň dočasně, na chvíli, pocity dokonalého štěstí.“

Je málo pochyby o tom, že F. X. Šaldovi bylo slovo více, než čím smí býti politikovi. Je možno, že slovo svoboda samo uvedlo ho do chvílkového stavu štěstí. Ale samotné vyslovování tohoto slova neuvede celé lidstvo do stavu štěstí. Jest tu potvrzeno, že užíval slova jako zaklínadla. Tedy něco, co nemůžeme pokládat za dostatečně účinnou metodu politickou. Jest možno, že Šaldovi slovo nějakým tajemným způsobem proměňovalo chaos v harmonickou skutečnost. Může však někdo z nás opravdu věřiti, že chaos, který kolem sebe vidíme, zdoláme politickým verbalismem? Politikovi není dovoleno chápati „slovo jako živel, jako zaklínadlo, tvořící zázraky“. Vidí příliš jasně, na čem záleží.

Fr. Goetz praví ve své monografii o Šaldovi na jednom místě, že v jistém údobí svého života přečenoval čin a podceňoval práci. Pokud se politiky týká, nedostal se F. X. Šalda nikdy z tohoto svého údobí. Byl pln romantické touhy po činu, který se snese na svět jako blesk. Přezíral, že v politice — mimo krátká údobí revoluční — čin vždy může vyrůstati jen na základně trpělivé, pomalé, strážlivé a často šedivě vypadající práce.

Není takového činu, který by nám jednou provždy svobodu zajišťoval. Nestačí poroučet, aby svoboda byla. Roku 1918 mnoho lidí se domnívalo, že svoboda je navždy zajištěna a že je možno jednat beze vší opatrnosti. Ale svoboda není přírodní stav a musí býti opatrně pěstována. Demokracie není starý útvar a musí býti podepírán vytrvalou prací; jeho nosnost nesmí na počátku nepochybně ani býti přetěžována. Je třeba času, aby beton v jeho základech ztvrdl. Etické postuláty máme všichni. Ale nikdo mne nepřiměje věřit, že to jest nejtěžší stránka úkolu. Těžší jest nalézt účinnou metodu na uskutečnění oněch etických postulátů. Věděti o podmínkách, které jest třeba udržeti a posílit, a o jiných, které jest třeba vyhladiti, má-li býti svoboda zachována.

Některé podmínky, nutné k zachování svobody, mohou na první pohled i překvapiti vášnivě její vyznavače. Tak hned podmínka umírněnosti. Dnes, kdy se odehrálo již tolik tragedií svobody a kdy jest viděti do příčin toho, lze snad s větším úspěchem než dříve debatovati o tom, že nerozumní a výstřední demokraté ohrožují svobodu, poněvadž vyzývají všechny síly reakce a uvádějí dosud velké zostálé mocnosti společenské do zoufalství, které je všeho schopno. Avšak vydráždit nepřítel, kterého nemáme sílu přemoci, je hloupost, za níž jde v zápětí trest. Bylo napsáno s pronikavým pohledem pro skutečnost o komunismu v Evropě, že jeho tragedií bylo to, že téměř ve všech zemích byl dosti silný, aby reakci podráždil a polekal, nikde však tak silný, aby ji přemohl, když došlo k boji. Španělská demokracie bojuje nyní o svůj život způsobem, který na všechny časy zůstane slavným. Nebylo-li by však lépe dříve vynaložiti vše, aby její existence nebyla ohrožena tak krutě? Nebvlo-li by lépe dříve vynaložiti i umírněnost? Také ve Španělsku nerozumní a výstřední demokraté pomáhali ohrozit svobodu. Kdo bojuje proti výstředkům svobody, bojuje pro její zachování, i když to fanatickými přívrženci svobody nebývá pochopeno. Umírněnost patří k metodě svobody. Přispěti k tomu, aby to bylo pochopeno jest větší, poněvadž účinnější zásluha ve službách svobody než jen třímati v rukou „etické měřítko postulátu svobody“.

Příliš velké rozpory v národní společnosti jsou nejnepříznivější podmínkou pro demokracii a tedy pro svobodu. Metodou svobody je nepřipustiti vznik takových rozporů, což znamená bojovati proti fanaticismu. Svoboda udrží se jen tam, kde smýšlení společnosti jest poměrně jednotné a kde žádná silná vrstva necítí se pokoušena apelovati na Štěstěnu převratu. Hnátí rozpory do krajností — toť připravovati ovzduší, kdy klidná dohoda nebude možná a kdy dříve nebo později silnější zvítězí mocí. Kdo by byl u nás v kritických letech demokracie neústupným fanaticismem zahnal některou velkou stranu do zuřivého odporu proti systému, byl by nejvíce ohrozil demokracii, ačkoliv by nepochybně o ní mluvil nejvášnivěji a nejoddaněji a ačkoliv by jistě kde koho jiného podezřívával, že není tak dobrým demokratem a tak přesvědčeným stoupencem svobody jako on sám. Bývali u nás lidé politicky tak dětinští, že vůbec zakazovali dělati v politice kompromisy. Získali si tím jakousi slávu u literárních duší, ale aspoň dnes už by mohlo být patrné, že toho, co o demokratické politice nevědí, jest nekonečně více než toho, co snad vědí. V politice jsou jen dvě možnosti: buď uzavíratí kompromisy — nebo se vrhnutí do občanské války. Není možno vůbec vysvětliti, jak v demokratické politice bylo možno se obejít bez kompromisů. Přesto někteří lidé byli velice oslavováni za tak snadný (a nerozumný) výkon, jako jest proklítní kompromisy. Ve skutečnosti ten, kdo vybojoval kompromisu právo na uznání, vykonal více pro svobodu než ten, kdo si ověnil čelo etickým měřítkem nějakého postulátu: neboť přispěl k tomu, aby byla uznána základní, nezbytná metoda demokracie. Přispěti k tomu, aby byla udržena rovnováha ve financích, toť také větší zásluha o svobodu než jen opakovati postulát. Víme, že německá svoboda byla ztracena zejména ve finančních zmatcích. Svoboda jest idea, ve kterou je možno romanticky věřiti, kterou je však možno jen neromanticky uskutečňovati.

Je třeba odvracetí nebezpečí pro svobodu dávno před tím, než se objeví. Bojovat — to je jen jeden ze způsobů na záchranu svobody, a sice takový, kterého je třeba, když už je zle. Poněvadž výsledek boje je vždy nejistý, je lépe, aby tak zle vůbec nebylo. K tomu je třeba po dlouhá leta opatrně a prozíravě pracovat, i když to podceňují lidé, kteří místo v práci uvěřili v jakýsi čin. Také pro španělskou demokracii bylo by nekonečně lépe, kdyby vůbec nebylo došlo k tomuto jejímu heroickému zápasu, který jest z nejheroičtějších v dějinách. Avšak španělská demokracie dělala chyby, kterým my jsme se vyhnuli. Nedovedla se vyhnouti ani jednomu z velkých konfliktů, jež oslabují jednotu společnosti a činí základnu svobody nejistou a třaslavou. Byla vedena lidmi, kteří jistě byli schopni promlouvati o svobodě sans phrase, ale nebyla vedena vůdci, kteří ovládali rozumnou metodu demokracie. Poněvadž rozum selhal, jest nutno nyní apelovat na heroismus.

V citátu, který jsme nahoře uvedli, mluví se také o opovržlivém Šaldově poměru k pragmatismu. Jak by se nemluvilo! Když někteří lidé už zhola nevědí, co říci, začnou mluvit o pragmatismu, a ti, kteří o něm vědí nejméně, mluví o něm neopovržlivěji. Pragmatismus jest takové jakési strašidlo pro literární děti. Opravdu nevím u nás o nikom, kdo by se k pragmatismu, což je velmi speciální směr americké filosofie, vědomě hlásil. Jak je tedy možno ustavičně mluvit o pragmatickém nebezpečí u nás, když tu žádných

pragmatistů není? Tak jest to možno, že se za pragmatistu krátce prohlásí každý, kdo usiluje o to, aby jeho činy a myšlenky měly praktický důsledek, a kdo se kladně staví k budování československého státu a dává tomuto úkolu své síly k dispozici. To je pravá podstata oné pragmatické ohavnosti, o níž se mluví. Ale jak, což jsme jediný národ na světě, který nemusí jednati prakticky? Což jsme jediný národ na světě, který, kdyby si sám svůj stát nevybudoval, mohl by se spolehnouti, že mu jej vybudují jiní?

Sám Šalda se s pragmatismem, skutečným pragmatismem, nikdy nevypořádal podrobně. Bylo by se při tom možná přišlo na zajímavé okolnosti. První evropský pragmatista byl Friedrich Nietzsche, tedy zjev Šaldovi velmi blízký. A jestliže vůdce amerických pragmatistů, William James, kladl základní svou otázku, má-li pravda být pouhou kopií skutečnosti nebo má zvyšovati a obohacovati život, tedy jest každému, kdo o Šaldovi něco ví, zřejmo, že to bylo Šaldovu nazírání tak blízko jak jen možno.

Avšak nejde o tento skutečný pragmatismus, nýbrž o jeho karikaturku, již vytvořili lidé, kteří od nějakého svého učenějšího známého slyšeli, že pragmatismus má jakýsi podivný a podezřelý poměr k pravdě. Hlavní na pragmatismu však jest, že má vášnivý poměr k činu, a jest poněkud podivné, jestliže by spisovatel, který jako Šalda po celý život blouznil o činu, cítil jen odpor k filosofickému směru, v jehož jménu převládá právě slovo p r a g m a, což je řecký výraz pro čin.

To, čemu dnes u nás papírové a literární duše říkají pragmatismus, není nic jiného, než stará česká a s nejlepší českou tradicí se shodující snaha mysliti prakticky a jednati podle zdravého rozumu. Havlíček, Neruda, Masaryk, každý svým způsobem řekli: nyní je třeba pro národ žíti a pracovati, nikoliv umíratí. To je ten pravý, český, starý pragmatismus. Zejména spisy Havlíčkovy jsou jeho biblí.

Demokrat, praví Havlíček, musí býti radikální i umírněný zároveň. Co je rozumné, musí udržovat, co je nerozumné, vyhubit, a je tedy radikální nebo umírněný, jak potřeba žádá. Rozumný demokrat nechce přesilu hned najednou zlomit, ale pomalu oslabit. Přepiatci, vše najednou žádající, často všechno ztráti.

„Nikdy není dobře filosofovati do povětří.“

„Reakce by nikdy nezvítězila, kdyby jí nepomáhalo nerozumné a nezkušené přepiatství.“

„Revoluce proti despotům jest krásná věc, ale jen když se podaří.“ Odporujeme straně reakcionářské i destruktivní. Výbuchy pražských kafrůních radikálů považujeme za bubliny.

„Málo lidí umí vůbec v politických záležitostech spojovati stálost a nezvratnost smýšlení s moudrým použitím okolností... Tak jako někteří spekulují v reakci, tak jsou zrovna zaspekulantí na radikalismus, kterým na ničem jiném nezáleží, než aby měli pověst nejradikálnějších lidí, a kteří také raději svůj národ všanc dají než pověst svého radikalismu... My krok za krokem půdu zkoumáme, kam bychom s jistotou nohu postavili, a tak zdlouhavěji sice, ale bezpečněji kupředu se béřeme, nemajíce se co báti častého klopýtnutí a leknutí radikálů.“

„Bůh mne naprav, ale přiznávám se, že o stanovisku filosofickém, o hlubokých názorech a vniknutí v konečnou podstatu pojmů velmi nerad mluvim a mluvití slyším, jako bych se vůbec v každém pádu, kdy se filosofie, jak často bývá, se zdravým rozumem nesrovnává, raději na stranu tohoto dobrého daru Božího a proti filosofům postavil.“

„Zapotřebí jest veškerou učenost zakládati na zkušenosti opravdivého světa, a tak skromným způsobem od jedné zkušenosti postupovati k druhé až tak daleko, jak síly ducha našemu vyměřeny jsou.“

To jest nejpevnější, nejzralejší česká tradice, jíž není možno se vzdáti beze škody. Mezi námi a některými ctiteli Šaldovými není ten rozdíl, že oni by uctí-

vali svobodu a my nikoliv, že oni hledají hrdinu a my mu nerozumíme. Rozdíl jest v tom, že my si přejeme, aby všechno se vyjevovalo spíše ve skutečném životě než na papíře. V tom, že my si přejeme, aby svoboda byla účinněji zajišťována než jak se děje, jestliže člověk popisuje papír nebo pronáší nějaké zaklínadlo. A pokud se hrdinství týká, buďte jakkoliv hrdinští, ale ne jen na papíře. Papírových hrdinů máme příliš mnoho. Jsme proti hrdinství snadnému. Jestliže však skutečný hrdina se objeví, máme také tak dobré oči, abychom ho rozpoznali, a tolik vzruchu ve svém srdci, abychom se před ním poklonili. Protiví se nám jen oni literární hrdinové, jichž jest dvanáct na tučet.

F. Peroutka.

poznámky

Bude mír či nebude?

Nedávný rozhovor anglického pacifisty Lansburyho s Hitlerem poskytl mnohým lidem příležitost k přemýšlení, v čem to vlastně vězí, že všichni ujišťují dobrou vůli k míru a přece se zároveň připravují na válku. Prosté a pohodlné vysvětlení je v tom, že jedni lhou. Fašistické státy ve skutečnosti nechtějí mír a nemohou jej chtít, jinak by nebyly pořádnými fašisty. Jejich ujišťování je pouze válečnou lží, určenou k uspávání odpůrců. Potřebují pacifismus, to jest slabost, nepřipravenost — na druhé straně. Doma tytéž myšlenky zakazují a jejich vyznavače pronásledují.

Často je vysvětlení přirozené, ale poněkud jednoduché. Vrajujme se jednoduchých vysvětlení. To platí ve vědě jako v politice. Věci a zejména lidé a lidské věci jsou vždycky složitější. Základní důvod sváru mezi národy je ovšem v tom, že jedni brání, co mají, a druzí chtějí, co nemají a co obyčejně patří už těm druhým. Ale i kdyby tomu tak nebylo, již pouhé rozmnožení moci na jedné straně přesunuje rovnováhu a přemísťuje posice. V posledních několika letech vzrostla nesporně velmi silně moc několika států, dříve stlačených do bezbrannosti nebo přitlačení ke zdi v důsledku války a jejího konce z roku 1918—19. Tenkrát byly zničeny nebo skoro zničeny dvě říše: německá (plus její přívěsek monarchie habsburkská) a ruská. Přitlačení ke zdi byli výsledkem války Italo vé a Japonei. První spojením anglo-francouzským, druzí anglo-americkým. Ale od té doby, pracující si do rukou, částečně vědomě, částečně bezděčně — zatím co vítězové se ve vzájemném neporozumění a společném zaslpení své pýchy rozešli — dostali se tehdejší poražení a ponížení znovu na koně, tím spíše, že si obnovu, resp. vzrůst, svého mocenského postavení opatřili celkem proti vůli a částečně i holým násilím na vítězích a jimi formulovaných smlouvách. Kdyby byli dnes všichni v jednom táboře, bylo by zle s blaženými držiteli plodů poslední války. Na štěstí dělí Rusy od ostatních propastný rozpor ideologický, ale nejen ideologický, poněvadž německý a japonský imperialismus musí nutně narážet na zájmy říše ruské, ale ani imperialismus italský se nemůže definitivně srovnat s německým, poněvadž oba jsou dynamické, nehotové. Rozdělení sfér je představa statická, odpovídající jen způsobu politického myšlení a chování velmocí již ustálených a nasycených. Tyto rozpory mezi „mladými“ nebo obnovovými mocnostmi — a na druhé straně nově sblíživými velkými držitelů, kteří se zas už cítí společně ohroženými — vytváří novou rovnováhu, ze které plynou objektivní možnosti trvalejší úpravy, již se říká zajištěný mír.

Dnes se zbrojí, jak známo, o závod, a pověstná slabost „mírumilovného tábora“ byla ostatně vždy velmi relativní. Francie přece vůbec odmítla odzbrojit, vzrůst ruského zbrojení je rok od roku rekordní, a o Anglii ukázal před nedávnem v tomto listě plukovník Moravec, že její zanedbání výzbroje bylo do značné míry také jen optickým klamem. Válka a mír nezávisí tedy v podstatě na dobré vůli a humánnosti těch či oněch činitelů. Situaci nemusíme si představovat tak, jako že dobří, ale slabí Fridolinové mají co činit se silnými a zlými Dětřichy, které je třeba nějak uchlácholit, aby se na nás nevrhli. Nejsme na tom tak špatně. Co nám schází, je organisace a taktika, ale v tom nastal také již značný po-

krok, ač druhá strana rovněž nelení. Charakteristické pro nynější situaci — a rozhodující pro její optimistické posuzování — je, že z daných poměrů válka a hrozba válkou není už vůbec vhodným prostředkem politické taktiky zápasících, nýbrž že právě naopak musí se pracovat mírem, chce-li ten i onen dosáhnouti výsledku. Mír je výhodnějším polem manévru. Právě proto se s obou stran vystupuje tak mírumilovně. Jen mluví, nýbrž skutečně také jedná: samé dohody gentlemanů, návštěvy a konference, dokonce zas i ta perspektiva na konferenci mezinárodní o odzbrojení hospodářském, politickém i vojenském. V tom není marná snaha navzájem se oklamat, nýbrž pochopení, že násilí nemá žádných vyhlídek.

Násilí se, jak známo, používalo ještě po válce, jednak k tomu, aby se prosadila mírová ustanovení, jednak k tomu, aby se změnila. Válka hrozila na jedné straně z důsledků revisionismu, na druhé z úmyslu potlačit zvedání hlavy poražených. Kdyby bylo na příklad Německo nebo Maďarsko sáhlo na některé hranice, po případě Itálie zasáhla na Balkáně, nebo kdyby byla Francie vpadla znovu do Porýní po nastoupení Hitlerově r. 1933, nebo v roce 1935 po vyhlášení branné povinnosti, nebo r. 1936 po vojenském obsazení rýnské hranice se strany německé. Po případě také, kdyby byla Anglie použila doopravdy svého loďstva proti Itálii v habešském konfliktu, nebo snad už proti Japonsku v případě mandžuském. Dnes je na obojí pozdě: na násilí revisionistů stejně jako na zákrok obránců mírových smluv. Není k tomu už potřebných předpokladů ani mravních, ani materiálních. Revoluční divokost „ideologických“ režimů vyprchala, některé věci se podařily, ale jiné nepodařily (Španělsko bylo poslední příležitostí), mocenská rovnováha se obnovila. Všechny národy touží po míru (i německý, italský nebo ruský, jako anglický nebo francouzský), to jest po klidné práci a blahobytu. A velcí demagogové, chtějí-li se udržet, musí dávat lidu, co si přeje, a co už také naléhavě potřebuje. Proto provozují dnes sami pacifistickou propagandu. Mluví tak přece i doma. Bursově bychom mohli říci, že Hitler i Mussolini se dostali tam, kde se cítí potřeba realizovat svoje zisky. Zatím co na druhé straně nejtvrdošíjnější obhájce míru versailleského, Francie, nemá již co hájit, a Anglie, která má ještě německé kolonie, nikdy žádnou hru o kompromis nezakazila. Není pochyby, že válkou by dnes už každý mohl mnoho ztratit a nikdo nemá vyhlídky jí něco získat: hle, tajemství úspěchu míru i u diktátorů. To neznamena, že bude nyní hluboký pokoj a že svět je zralý pro ustálení; zápas bude pokračovat, ale jinými prostředky. Válka je už shledána prostředkem zoufalým.

Rudolf Procházka

Podivný případ pražské bursy

Naši otcové byli opatrní střádalové, kteří kupovali ukládačky, nejráději zemské, nebo domy, ti odvážnější parcely, a ti nejodvážnější akcie. Slova spekulant a spekulace nesla na sobě společenskou příhanu. Tyto idylické poměry změnila světová válka. Spekulantů přibývalo a začali se podobat svým předválečným kolegům evropských velkoměst. Po převratu zraky spekulace byly obráceny na devisovou bursu v Curychu, poněvadž na každý sebe menší pokles devisy reagovala bursa haussou. Tehdy zažila pražská bursa první svou podivnou příhodu. Úředník devisového oddělení tehdejšího Bankovního úřadu ministerstva financí zapomněl dáti příkaz k intervenci při stanovení kursu koruny v Curychu, koruna přechodně sklouzla a kursy pražské bursy vyletěly nahoru. Pak vyletěl onen úředník z Bankovního úřadu, ale jinak se nestalo nic. Na tomto nedopatření vydělané miliony zůstaly v kapsách lidí, kteří nepřestali naříkat nad zboljšováním Československa a hřimát proti socialistům. Náš kapitalista se znenáhla měnil, stával se z něho odvážný spekulant velikého formátu. Začal se ohlížet po motivech kursových výkyvů, sledovat zahraniční politiku a zamýšlet se nad úvodníky svých novin se stanoviska nakoupených cenných papírů. Byl okouzlen mezinárodními vlivy, které zvelebovaly jeho jménko, a netajil se rozhořčením nad politikou, která mu kazila krásné plány. Věděl už, co musí ten či onen ministr říci, jak musí ta či ona konference dopadnouti, má-li spekulovat nahoru nebo dolů.

Po ukončení světové války nebyl mír. Hned v r. 1919 následovaly naše boje o Slovensko a Těšínsko, dále účast na občanské válce na Sibíři, ruská občanská válka, francouzské boje v Maroku, řecko-turecká válka, občanská válka v Číně, a tak to šlo až do konce 1926. Zbrojařská konjunktura, i když podstatně omezená, trvala a do ní přišel po ukončení inflační

periody v Německu koncem listopadu 1923 počátek německo-francouzské mírové konjunktury.

Počínající mírová konjunktura byla pro spekulaci novinou. Poněvadž kursy utěšeně stoupaly, přehlédla, že rok 1927 uplynul výjimečně bez války, že 1928 byl mír, 1929 opět mír. To již nebylo k vydržení a r. 1930 se bursy zhroutily. Mírová krize pokračovala, nebylo války 1929, ani 1930, ani 1931, až v roce 1932 se nad zoufalými zbrojaři a spekulanty smilovaly Čína s Japonskem.

Mírové období 1927—1931 je nejdelší v tomto století, plných pět let míru a největší hospodářské krise. Kursy klesaly beznadějně. Pokles kursů na střední úroveň byl býval přirozenou reakcí, ale manévrované strhání kursů vedlo k doslovnému ozebračení tisíců, poškodilo nesmírně prestiž státu a oslabilo celé hospodářství. Zejména státní úvěr byl podkopán neslýchaným způsobem. Tato bursovní deruta byla druhou podivnou příhodou pražské burzy. Ač se mnoho o inspirátorech vědělo, nestalo se nic, milionové zisky zůstaly bursovním gangsterům. Široká spekulace se naučila časem tomu, že mír znamená bídu a hlad. Když r. 1932 došlo ke konfliktům japonsko-čínským, mabyla opět důvěry v novou prosperitu, která byla podporována novou válkou mezi Bolívií a Paraguay, utužena válkou italsko-habešskou a vyvrcholena občanskou válkou ve Španělsku. Svou naději skládala spekulace ve tři mocnosti: Japonsko, Itálii a Německo. Japonsko dosáhlo svého cíle, získalo rozsáhlé území a pravděpodobnost konfliktu s Ruskem se zmenšila. Druhé dvě, po neúspěchu ve Španělsku, nebudou mít asi náladu pro válečné dobrodružství. Spekulace se stává nedůvěřivou; kdyby španělský konflikt byl likvidován, může nastati opět dlouhá mírová perioda. Porážka povstalců znamená mír, vítězství španělských generálů nové naděje na válku. Na každé mírové hnutí odpovídají bursy poklesem kursů a naopak.

Za těchto okolností došlo k třetí podivné příhodě pražské burzy. Je pravda, že se upozorňovalo na výstrelky spekulace, která se angažovala ve vyslovených nonvaleurech. Ale hokyně, která prodává margarín za máslo, polotučný sýr za plnotučný, tuzemské zboží za cizozemské, je trestána, uzenář, pekař, řezník atd. všichni musí mít dobré zboží, jen banky obchodovaly se zbožím, které samy dnes označují za bezcenné a špatné. Ale nejen že s tímto zbožím obchodovaly, ještě na ně půjčovaly, a akcie, o kterých se dnes vyslovují s největším opovržením, lombardovaly. Nebylo práce nic snazšího, než již na počátku neodůvodněně haussu prohlásit: těmi a těmi akciemi již neobchodujeme, poněvadž je považujeme za nonvaleury nebo za předražené. To se nestalo, bankovní morálka ještě k této výši nedospěla. Nelze jen tak říci, kde se zrodil plán na zderutování pražské peněžní burzy uprostřed nejkrásnější konjunktury. Jmenují se ústavy, jmenují se osoby, ale bez řádného vyšetřování, ke kterému by mělo dojít, a ke kterému nedojde, je každé jmenování jen obvinění bez důkazu. Bursovní gangstery nejvíce zajímala otázka, zda si obecenstvo dá své akcie vyrvat za laciné peníze, či nikoliv. (Dnes už známe odpověď, že nikoliv.) Pomohl jim, čirou náhodou, Hitler. Kapitalistické kruhy, které převážnou většinou sympatisují s vůdcovským režimem, vyslechly se zájmem Hitlerova slova o míru. Avšak rozdíl mezi 30. lednem, kdy Hitler ve své veliké řeči ostentativně ignoroval britskou mírumilovnost, a mezi 20. dubnem, kdy prostřednictvím dobráckého Mr. Lansburyho zvěstoval světu poselství míru, byl příliš nápadný, aby nepřekvapil. Pražská „Wirtschaft“ přinesla již 17. dubna článek s varovným nadpisem „Friedensangst“ — pak následovaly tři významné tečky — „eine gesunde Kursreaktion“. Spekulace nedovedla odložit slovo mír od představy bursovní baisse. Po 20. dubnu nebyla však odvolána jediná vojenská objednávka, nebyla omezena, zpomalena, nebo dokonce přerušena veliká výstavba oběma státy ani v Anglii, ani u nás. Tedy nic se nezměnilo. Ale bursovní gangsteři znali dobře mentalitu našich kapitalistů: strach z míru. A poněvadž šlo o otázku míru, byly zvoleny k náporu akcie Škodových závodů, přesto, že relativně to byl nejlevnější papír pražské burzy. Hodnota celého podniku, vypočtená na základě tohoto kursu, činí asi jednu miliardu Kč, což je solidní cena, a rentabilita při 60—70 Kč dividendy na 1936 s nadějí na zvýšení za rok 1937 je dnes neobyčejně důtrá. Ale práce byly nejspůsobilejší, aby v nich byl podniknut nápor, který měl vésti k derutě. Předně padlo slovo „mír“ z úst, z nichž je svět ještě neslyšel, a pak se psalo i mluvilo mnoho o zůstání zbrojního průmyslu. V úterý 20. dubna nahájen byl útok velmi vtipné tím, že pro dva důležité papíry nebylo najednou kupců, a to pro akcie Poldiny hutě a pro akcie Ústecké chemické, dva podniky, které jsou chloubou

našeho průmyslu, nejsou vysloveně zbrojařské, ale mají co dělat se zbrojením. Tato obratná inscenace dosáhla účelu. Nikdo si netroufal ani prodávat, ani kupovat. Všichni čekali, co se stane se Škodovkou? Jen zboží, žádné peníze, nikdo nechtěl najednou tu Škodovku koupit. Prodejní příkazy jen pršely, konečně byla stanovena závěrečná notice 1770 Kč, t. j. proti nejvyššímu kursu o 500 Kč, t. j. o 25% méně. To stačilo.

Pražská jarní bursovní deruta, inscenovaná za trvání a vzestupu hospodářské konjunktury, přijde jistě do seznamu povedených a vtipných kousků bursovního gangsterství. Jisté není bursa dětské hřiště a nikdo nežádá, aby za každým bursovním spekulantem chodil policajt. Krádež se trestá přesto, že se obecně ví, že tresty nepřekazí nové zločiny. Ti, kdo lehkomyšlně spekulovali, jsou potrestáni, ale nyní jde o to, aby byli potrestáni také ti, kdo zneužili tak vážného a důležitého veřejného zřízení, jako je peněžní bursa, k pirátskému kousku.

627.000

Stupeň zaměstnanosti nám celkem spolehlivě udává statistika pojištěnců, povinně přihlášených v nemocenském pojištění. Tato důležitá statistika se bohužel vede teprve od ledna 1935, takže chybí srovnání jak s lety krize, tak s dobou před ní. Ale i tak za více než dvě léta lze zjistiti některé zajímavé příznaky.

Podle posledního výkazu bylo koncem března zaměstnáno 2.000.000 (přesně 1.999.793) dělníků a 428.000 soukromých úředníků a zřízců. Horníků bylo zaměstnáno koncem února 110.000, u státních podniků bylo 210.000 zaměstnanců a v ostatních veřejných službách 219.000. Vezmeme-li u horníků a veřejných zaměstnanců výkaz únorový a přičteme-li k němu březnový počet dělníků a soukromých úředníků, dostaneme úhrnem číslici asi 2,967.000 aktivních zaměstnanců, která se může snad zvýšit o několik tisíc, až budeme znáti veškeré výkazy za března. Koncem března 1935 bylo povinně přihlášeno ve všech nemocenských pojišťovnách 2,610.000 zaměstnanců. Z nich bylo 1,723.000 dělníků, 382.000 soukromých úředníků a zřízců, 102.000 horníků, 193.000 zaměstnanců státních podniků a 210.000 ostatních veřejných zaměstnanců. Za dvě léta přibýlo tedy v Československu 277.000 zaměstnaných dělníků, 46.000 zaměstnanců ve vyšších soukromých službách, 8000 horníků a 26.000 veřejných zaměstnanců, úhrnem 357.000 zaměstnanců našlo živobytí.

Není to po prvé, co je tu řeč o nevelké schopnosti demokracie propagovati své výsledky. Zase by se mohly ty výtky zopakovati. Asi 36.000 nových existencí za dva roky není totiž úspěch ledajaký. Je to vzestup asi o 14 procent. Bez umělých injekcí, bez statistických kouzel se můžeme pochlubiti pěknou regenerační schopností našeho hospodářství. V těchto číslicích není žádný „Arbeitsdienst“, jímž dovedla Třetí říše tak znamenitě upravit statistiku zaměstnanosti a nezaměstnanosti. Tu jde o normálně rozšířenou pracovní příležitost. Třebas v ní jsou vlivy zbrojní konjunktury, třeba zkoumání úrovně mzdové a platové by nedalo výsledky stejně potěšující, nelze namítati, že by to byla zaměstnanost způsobená umělými zásahy protisociální povahy, jako je právě Arbeitsdienst.

Rozhodně by se ministerstva propagandy v autoritářských státech dovedla postarati náležitě, aby o takovém výsledku se dozvědělo co nejvíce poddaných. Občané demokratické republiky asi o tom vědět nepotřebují. U nás by toho bylo třeba tím spíše, že značný podíl zlepšené zaměstnanosti jde ve prospěch pohraničního území. Zlepšený vývoz pomáhá těmto krajům, jako jim právě ochromení vývozu za krize ublížilo. A právě v pohraničí se zneužívá tolik proti republice hospodářských nesnázi, za něž republika nemůže.

Každý lid má arci nějaký rub. Rub zaměstnanosti — nezaměstnanost — není už tak skvělý. Nemáme sice statistiku nezaměstnanosti v pravém slova smyslu, nýbrž statistiku neumístěných uchazečů o práci. Nejspolehlivější statistiku nezaměstnanosti by poskytlo jen řádné, obecné a povinné pojištění pro případ nezaměstnanosti. Ale práce jen lze zhruba uznati počet neumístěných uchazečů o práci za pohled na naši nezaměstnanost, aspoň na její vývoj.

Pro značné rozdíly v konstrukci obou statistických řad lze srovnávat vývoj zaměstnanosti a nezaměstnanosti jen s velkou opatrností a se značnými výhradami. Jsou mezi nimi nemalé neshody, jichž se pravicový tisk snažil — ze zlé vůle — využít ke stranicové agitaci proti naší statistice nezaměstnanosti a péči o nezaměstnané. Je ostatně příznačné, že tato snaha byla největší u tisku agrárního, ač mnohé revize stravovacích a jiných akcí prokázaly, že agrární strana nemá zrovna nejvíce důvodů k útokům na péči o nezaměstnané. Ale rozdíly v obou řadách jsou přece jen někdy příliš nápadné, takže je třeba — s dobrou vůlí — hledati ještě další jejich důvody.

Znepokojuje především absolutní výše nezaměstnanosti v Československu. Koncem března letos bylo u veřejných zprostředkovatelů práce přihlášeno ještě 627.000 neumístěných uchazečů. Za nynějších poměrů je mezi nimi jistě jen nepatrný zlomek těch, kdo zatím místo mají a přihlásili se jen, aby si našli lepší. Nějaké procento je mezi nimi bez pochyby i venkovského obyvatelstva, pro něž je námezdná práce doplňkem nedostačujícího výnosu z malého hospodářství. Ale není také pochybností o tom, že jsou nezaměstnaní, kteří se nepřihlásili u zprostředkovatelů. Můžeme tedy míti za to, že počet neumístěných uchazečů nebude daleko od skutečného stavu nezaměstnanosti.

627.000 je stále číslo povážlivé. I když se bude letos opakovati loňský vývoj, zůstane nezaměstnanost těžkým úkolem státu. Loni bylo přihlášeno nejvíce uchazečů v únoru — 860.000, nejméně v říjnu — 442.000, tedy pokles o 418.000 osob. Letos byl největší stav rovněž v únoru: 678.000. Při stejném poklesu by tedy zůstalo bez výdělku stále asi čtvrt milionu lidí, zčásti — asi značně — živelů rodin. Ale i kdyby jich skutečně bylo jen polovina, pak 100.000 lidí trvale vyděděných a dalších několik statisíc odkázaných jen na výdělek dočasný — to je otázka, nad níž se musíme všichni zamyslet velmi vážně. To je ona technologická nezaměstnanost, způsobená technickým pokrokem.

Srovnání statistiky nezaměstnanosti a zaměstnanosti — opět s veškerou opatrností — odhaluje také zajímavě ličnost jedné agitace. V březnu 1935 bylo přihlášeno 805.000 nezaměstnaných. Za dva roky tedy ubylo 178.000 nezaměstnaných, kdežto přibylo asi 260.000 zaměstnaných. Rozdíl přílišný, aby se dal vysvětliti jen rozdílností statistických základů. V rozdílu se nám totiž silně zračí důležitý sociální přesun. V přírůstku zaměstnaných mají silnou účást mladí zaměstnanci, kteří ještě nemohli ani projít zprostředkovateli práce. Hospodářské oživení absorbovalo nejdříve mladé ročníky a teprve potom docházelo na ročníky starší. Svědčí o tom také srovnání čísel loňských a předloňských. Kdežto mezi únorem 1935 a 1936 přibylo zaměstnaných o 128 tisíc, mezi oběma březny dokonce o 200 tisíc, ubylo nezaměstnaných mezi oběma únoru jen o 27.000, mezi oběma březny dokonce jen o 7.000. Různé jarní počasí v obou letech nestačí ovšem vysvětliti rozpory tak příkré.

Pokračující mechanisace v průmyslu a rozložení výrobního pochodu (práce na běžícím páse), snižuje potřebu starých zkušených sil, zvyšované pracovní tempo vyžaduje spíše mladé, neopotřebované energie. Proto se splnilo to, co předvídali znalci věci, neochotni uhýbati laciné agitaci. S hospodářským obratem našla většina mladých místo, ale v celé tragice se před námi začíná rýsovat osud starých zaměstnanců. V USA už před výbuchem krize, u nás v posledních letech se těžko uchytí v kloudném zaměstnání člověk po 35 letech. Zprostředkovateli práce by o tom mohly podat mnoho smutných svědectví. Kdo po 40. roce ztratil dobré místo, sotva už najde rovnocenné. Co má dělat? Na dnešní práci je „starý“ nebo „neschopný“, pro invalidní důchod „práce schopný“, pro starobní důchod „mladý“. A nezapomeňme, že věk mezi 40 a 50 lety je doba největšího napětí v útech domácnosti. To dorůstají děti, jdou na studia nebo se vdávají.

Byly za krize nesmělé hlasy varující, aby se nepřepínala agitace s nezaměstnaností mladých na úkor vážného, věcného zkoumání celého problému nezaměstnanosti. Těch varovných hlasů nedbala tak řečená praktická politika. A tak se zase donušení, nikoliv předvídažice, ocitáme před mnohem svízelnějším úkolem, co s nezaměstnaností starých. Laciná agitace byla zase jednou usvědčena — bohužel. Agitace vyvanula — pravá palčivost zůstala.

J. Kladiwa.

Rukopisy, politika a mládež

Na poslední přednáškový večer Svazu národního osvobození přišli obráncové pravosti rušit výklady o padělaných Rukopisech. Profesor Zdeněk Nejedlý byl brzy překřičen, místo jeho přednášky byl obráncem pravosti Jan Vrzalík nošen na ramenou úderníků posluchárnou filosofické fakulty. Lesk této pocty zvyšovaly fašisticky zdvižené pravice, píseň „Hej Slovane“ a výkřiky „Pryč se židy, ať žije slovenská Praha“. Část druhého tábora protestovala pískáním a vztyčenými pěstmi; menší prance doplnily názorně obraz zájmu o staročeskou literaturu. Příslušníci útočné skupiny rozdali ještě letáky hnutí „Nové Československo“; v druhém bodě programu žádá se změna ústavy; typické jsou tyto dvě věty letáku: „Odmítáme všechny, kdož nejsou arijského původu. — Proti marxismu, proti stranictví, za národ!“ Všichni přítomní mohli se z těchto projevů přesvědčit, že obrana Rukopisů nemá dnes účel „kulturní“, ale jen a jen politický.

Rukopisy byly „objeveny“ takřka před stovaceti lety. Kolem roku 1900 jsou všeobecně považovány za padělky. Po dlouhé době začínají hájit jejich pravost lidé, blízcí politickým skupinám Vlastka a Národní fronta. Založena Čsl. společnost rukopisná, která vydává svoje Zprávy a letáky. Dovidáme se z nich mnoho smutného i veselého. Členové mají přispět „jakýmkoli způsobem“ k řešení rukopisné otázky (Zprávy, č. 1, str. 1). Pracují dost obratně, dělají propagaci a ostudy i v cizině, zejména v Polsku; svoje mínění dokazují opravdu „jakýmkoli způsobem“. Snaží se vzbudit ve veřejnosti domněni, že odpůrci považují Palackého a Šafaříka za zaostalé vědce, kteří se dali oklamat podvrhy. Z protivníků nikdo nenazval Palackého a Šafaříka zaostalými, zato obránci snižují jiné dva učence, Gebauera a Masaryka. Gebauer považují za obyčejného podvodníka. V letáku, který vydala Čsl. rukop. spol. k padesátiletému výročí bojů je napsáno, že Gebauer byl „klamařem“. Proti Masarykovi obrana šve nepřímá a zákulisní. Před oslavami našeho prvního presidenta na pařížské Sorbonně nestyděla se jmenovaná společnost žádat předsedu komitétu, aby řečníci nemluvíli o Rukopisech, protože prý dnešní věda má o nich jiný názor. Tak se měla cizina dovědět, že Masaryk tomu tenkrát nerozuměl. Kdykoliv se nedovoloilo pokřikování obránců na cizích schůzích, oháněli se vzděky posměšně Masarykovým výrokem „Demokracie je diskuse“.

Vlastní Zprávy usvědčují obranu, že má politický charakter; projevuje se tím, že politické frakce zvou obránce k přednáškám, politické listy nápadně ochotně obhajují Rukopisy. Nejčastěji přednášeli obránci pro Vlastku a Nár. sjednocení, jen výjimečně pro Klub čsl. turistů. Pro pravost psaly zejména: Fronta, Vlastka, Zvon, Psyche, Polední (Nedělní, Pondělní) list, Expres, Národní listy (?), Hlas národní fronty, Národní výzva, Fašistické listy, Národní republika a pod. Za tři roky napsáno o Rukopisech 748 statí a článků, pro pravost vydáno asi 16 publikací. Jak s tím kontrastuje stížnost prof. Weingarta, že nemohou být vydávána opravdová vědecká díla jazykozpytná pro nedostatek peněz!

Na schůzích o Rukopisech je obyčejně mnoho posluchačů velmi mladých a skupina pánů velmi starých. Z mladých nikdo se nemůže odborně přesvědčit o pravosti či nepravosti, proto se rozhodují podle cítu a podle důvěry ve vedoucí osoby boje. Velká část mládeže v Rukopisy nevěří, důvěruje jménům Gebauer, Vašek, Masaryk atd.; jiným je tato odtýká otázka celkem lhostejná, ukazují na jiné, důležitější úkoly. Rozvrstvení věřících dá se dobře sledovat podle politické nálady: nikdo z mladých příslušníků levice a středu (ať jsou organizováni nebo neorganizováni) v pravost nevěří, nevěří ani značná část pravice; jen stoupenci krajního nacionalismu vydávají svoji touhu za skutečnost, důvěrují jménům Vrzalík, Třeska, Bartůšek. Jsou mezi nimi pokrytci, kteří proti Rukopisům v určité společnosti nemluví (na př. před svými profesory), ale jinde se snaží získávat přívržence. Mezi odpůrci pravosti nemůže žádný mladý vyniknouti; mezi obránci může o Rukopisech psát každý zájemce, může mluvit na schůzích a dělat se důležitým. Zprávy si pochvalují, že „obrana RKZ i tam, kde ji provádějí t. zv. neodborníci, má vysokou úroveň“. Nejvyšší úroveň dosáhla asi obrana L. Malinského, oktávána(!) akad. gymnasia, jehož spis „Sloupy oficiální pověry o Rukopisech“ ohlásil Vrzalík jako závažné slovo v boji.

Kromě mladých romantiků jsou mezi obránci ještě staří

plní, odpůrci bývalých realistů. Jsou to soudci, inženýři a význační úředníci. Propagace získala i některé středoškolské profesory. Jeden profesor, odborový přednost min. škol. a nář. správy, věnoval stokorunu „ve prospěch rukopisného boje“.

Kadikální politická skupina dobře cítí, že její program neobstojí žádné kulturní činitele současnosti, proto hledá v minulosti. Prostřednictvím Rukopisů odsuzuje dnešní umění a snaží vývoj vůbec. V letáku společnosti čteme: „Když ustalo působení Rukopisů na naši kulturu, tu kultura jde zpět... Znovuvedení Rukopisů do škol, vrácení jich národu, může opět vyvolat úspěštilé snahy umělecké“. Jako doklad bídí dnešní literatury uvedena sloka moderního autora. — Pro větší sugestivnost byl tenkrát uveden na letáku pod adresou společnosti fyzikální ústav Karlovy university.

Mezi obránce pravosti počítá se také univ. prof. vědecké fotografie Viktorin Vojtěch. Zdůrazňuje stále důležitost svých pozorování, ale v rozhlasové diskusi s prof. Weingartem řekl jen, že je ve víře v padělanost „otřesen“. V posledním čísle „Časopisu pro mod. filologii“ konstatuje prof. Janko rozpor ve výroci prof. Vojtěcha. Jeho vystupování není dost jasné, jednak se vyslovuje opatrně o Rukopisech, jednak přijal předsetnictví Čsl. společnosti rukopisné, kterou tak svým jménem kryje. Bude ji kryt i po oné politické demonstraci?

Josef Polák

Čtyři léta Třetí říše

Anglická revue „The Banker“ vydala v několika číslech výsledky zkoumání odborníků o stavu Německa. Citujeme z toho několik úryvků.

Třeba vypadá rok 1937 nebezpečně, není příčiny k zoufalství. Bude-li naše vláda a všechny vlády, které se snaží o mír a svobodu, rychle zdokonalovat svou obranu a budou-li dělat pevnou politiku, obrátí se nebezpečí německého zbrojení nakonec proti německému lidu samému. Němci, jak říká generál Göring, mají raději kanony než máslo. Nikdo, kdo zná skutečné poměry v Německu, nepřijme tuto gangsterskou logiku.

Armáda je nyní, jako byla vždycky, skutečným pěstounem německého národa. Generálové nesvolí k válce, ve které by Německo skoro jistě prohrálo. Zadrží nacistické vůdce od črtivého útoku proti sousedním státům? Zadrží, bude-li jasno, že by se proti takovému útoku postavila většina zemí. Němečtí generálové zatím neudělali nic, aby umírnili výbušnou zahraniční politiku své vlády, protože byli ujišťováni, že přinese Třetí říši veliký prospěch. Řeklo se jim, že ačkoli německá děla snad nestačí proti kombinaci cizích mocností, dá se jich užít také jinak a snad výhodněji. Jsou nezbytná pro výděračnou politiku.

Co má Anglie dělat vůči německému vydírání? Odpověď je nad slunce jasnější. Každý územní nebo finanční ústupek, který by se učinil nynějšímu německému režimu, by prodlužoval gangsterskou tyranii, která donutila Evropu k tomu, aby se stala ozbrojeným nebo rychle se ozbrojícím táborem.

Inteligentní Angličané se nedají postrašit pohrůzkou, že nedostane-li se Německu velkých peněžních a územních ústupků na náš vrub, stanou se z Němců komunisté. Názor, že anglické peníze zastaví příliv komunismu z Německa, je ze základů směšný. Anglických peněz se daleko spíše užije na výrobu otravných plynů a jiných příjemných válečných prostředků.

Z obchodu se stal v Třetí říši ustavičný zápas s byrokracií. Je nemožné provést nejobyčejnější bankovní transakci bez úředního zásahu, a jakmile jde o peněžní styk s cizinou nebo o suroviny ze zahraničí, počet formulářů, které je třeba vyplnit, a předpisů, které je třeba dodržet, rychle vzrůstá. Na příklad: při určitém obchodě šlo o prodej 10.000 lbs vlny, za něž se měly dovézt německé nástroje. K tomu bylo třeba vyplnit asi 680 formulářů a trvalo to 18 měsíců po tom, co se obchod uskutečnil, než byly splněny všechny byrokratické formality.

Abychom shrnuli: kontrola německého obchodu a průmyslu nedosáhla stupně plánovitého hospodářství, nýbrž podařilo se jí jen omezit volnost jednotlivého podnikatele do té míry, že dnes podnikatel trpí všemi nevýhodami, které přináší státní zasahování, aniž se těší jedině výhodě, kterou by mohlo státní zasahování přinést. Nese všecko riziko, které má soukromé

podnikání nutně v zápětí, ale nemá možnosti užít svého soukromého kapitálu tam, kde se mu zdá zajištěn rozumný zisk.

Ale dnes, stejně jako před čtyřmi lety, se většina lidí marně snaží nalézt formalku, která by se hodila na hospodářská opatření nacistické vlády. Odpůrci kapitalismu tomu říkají kapitalismus a odpůrci socialismu socialismus, a na obojím je něco pravdy. Chceme-li užít této terminologie, lze říci, že první dva roky nacionálně socialistické vlády převládaly kapitalistické tendence, kdežto od počátku r. 1935 se uplatnily více socialistické tendence. Ale tato charakteristika nevystihuje plnou pravdu. Napovídá, že nacističtí vůdcové se zkušeností přesvědčili o nutnosti přeměnit německé hospodářství podle socialistických zásad, zatím co ve skutečnosti tito vůdci trvají na hospodářství, založeném na právech soukromého vlastnictví a iniciativy podnikatele. Stává se proti teorii a praxi marxismu a bolševismu s horlivostí až dosud neznámou i v nejpravověrnějších zemích, zatím co jejich skutky se čím dál víc podobají tomu, co se dělá v Rusku posledních čtyři nebo osm let.

Je jistě pravda, že i v jiných zemích mimo Německo se průmysl a jiná odvětví hospodářského života mobilisují k vojenským účelům. Ale mimo Německo a do jisté míry i mimo Rusko žádná země na světě nešla tak daleko, aby podřítila svou celou hospodářskou politiku vojenským zásadám.

Jinými slovy: Německo zbrojí hospodářsky právě tak horečně jako zbrojí v tom smyslu, že hromadí zbraně. V důsledku toho roste státní kontrola hospodářského života tak rychle, že je to ve skutečnosti dalekosáhlá socialisace. Tak nacisté, kteří se dostali k moci pro odpor středních a vyšších tříd k socialismu, obětují aspiracím nové německé říše samy základy své existence.

Přes všechny opačné sliby a úsilí směřuje proto nacistická zemědělská politika k skoro úplnému zničení svobody a sociálního postavení nezávislého sedláka. Slavný zákon o zemědělském dědění, který zakazuje prodej, tříštění nebo zatěžování hypotékami zemědělského majetku a stanoví, že jen nejstarší syn má právo zdědit statek, jež nesmí opustit, kdežto ostatní děti že musí být vyplaceny, znamená skutečný nezdár. Jeho jediný výsledek je nesmírný vzrůst mladých bezzemků, zhroutil se znamenitě organizovaný zemědělský úvěrnictví a podporu nedbalosti, protože statek nemůže přijít na huben.

národní hospodář

Eduard Vyškovský:

Miliardy v pohybu

Občánek jde na bursu.

Jestliže se bursovní zprávy octly na prvních stránkách denních listů, musela se jistě přihodit událost nebývalá. Skutečně bursovní krach z 20. dubna letošního roku nemá v dějinách pražské bursy příkladu. Za jediný den klesla hodnota všech akcií, které jsou v řádném obchodě na pražské bursě, asi o jednu a čtvrt miliardy Kč. To ovšem není skutečná ztráta, nýbrž ztráta účetní, protože ne všechny akcie jsou v majetku obecnstva, které by počítalo s jejich plnou bursovní cenou. Největší položky jsou majetkem bank a silných jedinců, kteří si je bilancují hluboko pod bursovní cenou. Skutečnou ztrátu, kterou utrpěli drobní majitelé akcií a spekulanti, nelze vůbec odhadnout. Kursy jsou stále v pohybu, stejně jako se mění pozice spekulace, takže opravdová ztráta je asi jen ta, která byla realizována, to je, byly-li akcie prodány při nejnižších kurzech se ztrátou, ať již dobrovolně či z přinucení. V jakém asi poměru jsou tyto skutečné ztráty drobných majitelů akcií ke kursovému pohybu, vidíme na př. ze sku-

tečnosti, že při poklesu akcií Škodových závodů o 300 Kč za jediný den činí pokles hodnoty celého akciového kapitálu 188 milionů Kč. Ve skutečnosti bylo však v úterý za nejnižší kurs prodáno na burse asi 4.000 akcií Škodovky, takže realizovaná ztráta je pouze asi 1.200.000 Kč. Ani tak tomu není, protože nevíme, zač byly akcie nakoupeny (mohly býti kupovány za kursy ještě asi o 200 Kč vyšší, takže by se ztráta zvětšila, nebo zase nižší), a nevíme také, kolik akcií bylo prodáno mimo bursu a v následujících dnech, kdy zůstaly snížené kursy z největší části v platnosti. Ale i když byly ztraceny dvě či tři desítky milionů Kč, je to relativně i absolutně velká ztráta, protože je rozdělena právě na nejslabší spekulanty a drobné kapitalisty, kteří přišli na bursu pozdě, kupovali při nejvyšších kursech, velmi často bez dostatečné znalosti. Anekdota o paní, která doporučovala Hernycha, protože zapálil třetí pec, je příznačná, stejně jako jiná, která vypravuje o ženě, jež přinesla do banky 500 Kč, aby jí koupili jednu Alpinku. Na černé burse se objevil nový papír. V bouřlivé poptávce dožaduje se bursián, aby dostal také přiděl z omezeného počtu akcií, daného burse k dispozici: „Na mne — prosím vás, jak se to vlastně jmenuje?“ Skutečně kupovalo se bez rozdílu všechno a kupoval kdekdo. Před bursou se tísní vždy po polední zástup rozčilených lidí, čekajících na kursy. Ale ještě větší zástup je jich u bankovních přepážek. Úředník, jdoucí do úřadu, se zastaví v bance, aby se zeptal na svůj papír. Dokud stoupá, je spokojen, nepomýšleje na to, že není umění koupit, ale prodat. Banky přidělují akcie tak říkajíc z milosti. Svým dobrým přátelům doporučují „tajné typy“, které se ovšem záhy stávají majetkem všech. Kdekdo chce mít akcie.

Jaká je příčina této spekulativní horečky? Jaké důvody vedou drobného kapitalistu na bursu? Kdybychom odpověděli, že je to z největší části příklad jiných, snaha dosíci snadných zisků, asi bychom se příliš nemýlili. Kursy na pražské burse stoupají již od prvé poloviny roku 1932, kdy bursa zřejmě rozpoznala nehlubší bod hospodářské tísně a předbíhala zlepšování poměrů. Ovšem teprve od druhé poloviny roku 1935 je vzestup významnější a až v druhé polovině loňského roku nabyl povahy prudké haussy, která vydržela i počátkem roku letošního. V minulých pěti letech kdo koupil akcie a nedal se zastráhati přechodnými poklesy, každý vydělal. Není divu, že řady těch, kdo chtěli také vydělat, rychle rostly. Bylo by tedy nyní možno — a skutečně děje se tak právě se strany těch, kdo nejlépe vidí do samé podstaty bursy — prostě odsouditi přepiatou spekulaci jako hlavní příčinu bursovního krachu, poukázati na to, že kursy přece nemohou jíti do nekonečna, takže každý musel býti připraven na to, co přijde. Ale nechtějme se zastavit jen u poslední příčiny a pokusme se jíti hlouběji. Zkoumejme psychologii i techniku bursy, která je takřka „posledním zbytkem svobodných institucí, založených na soukromohospodářském principu“, jak praví „Hospodářská politika“. Toto zkoumání nebude bez užitku i s hlediska širšího, protože můžeme snad při něm dojít k úsudku, do jaké míry mohou ještě fungovat soukromohospodářské instituce.

Rozbor bursovního vývoje vždy musí počítati s třemi složkami: hospodářskou, psychologickou a technickou. Každá z nich může vésti k bursovnímu pohybu, který je nejsilnější, když všechny působí souřadně. Jak tomu bylo v posledních letech a v nejposlednější době?

Hospodářsky jsme v údobí velké konjunktury. Ten Hernych sice nezapaluje třetí pec, ale v jeho tkalcovnách i přádelnách se pracuje na tři směny. A textil je přece z oněch hospodářských oborů, nad nimiž naši vedoucí národohospodáři, teoretičtí i praktičtí, zlomili už dávno hůl. Nebudeme čtenáře unavovat všemi známkami konjunktury, jejíž vzestup je brzděn namnoze jen nemožností ještě vystupňovat výrobu, buď proto, že výrobní schopnosti je využito do krajnosti, nebo proto, že není dostatek surovin, jako je tomu na př. v průmyslu železářském. Je to konjunktura výrobního rozsahu a výtěžnosti, nikoli zaměstnanosti, protože i při ní máme statisíce dělníků bez práce. To je ovšem jiná stránka věci, kterou není možno zvlášť probírat při rozboru bursovní situace. Není a ovšem nebude nerozhodná i pro bursu, protože, ať chceme či nikoli, budeme brzy postaveni před problém, jak řešit tuto otázku. Volání po snížení pracovní době, ztlumené nyní snahou využít odbytové konjunktury a nutností vyhovět naléhavým potřebám obrany státu, se jistě záhy ozve silněji. Potom, až věc uzraje, bude třeba revidovat i výpočty výnosnosti podniků, které dnes, kdy racionalisace a možnost využít výrobní schopnosti zdvihly výkon dělníka na nebývalou výši, vypadají velmi příznivě. Opatrný bursián bere však v úvahu i vzdálenější budoucnost, stejně ji však bere v úvahu opatrný hospodářský kapitán, pamatující na budoucnost s náležitými rezervami. Jestliže zdůrazňujeme opatrnost, tedy proto, že právě tato opatrnost byla jedním z důvodů úterního bursovního krachu, protože z přílišné opatrnosti mnohých vznikla panika. Všichni, vidouce známky nebezpečí, se tlačili jedněmi dveřmi. Proto vznikl bursovní krach v konjunkturu. Nikoli proto, že by bylo možno již tušiti její konec, — sám dr. Preiss ji odhadl ještě na celý příští rok — nýbrž proto, že se začínají uplatňovat obavy z jejích důsledků.

Zbrojení — nikoli válka.

Alle logika bursiánů citlivě reaguje i na jiné okolnosti. Je zřejmé, že velký podíl na nynější konjunkturu má zbrojení — v „Přítomnosti“ psal o věci nedávno dr. K. Kříž. Je tedy logické, že se sleduje jeho vývoj a promítá se do bursovních možností. Čím větší zbrojení, tím větší konjunktura, tím vyšší kursy. To neznamená, že by bursovní spekulace viděla ráda všechny důsledky, které ze zbrojení mohou vzejíti. Spekulace potřebuje zbrojení, nikoli však válku. Válka by znamenala přehodnocení všech hodnot politických, právních a mravních, a tedy i hospodářských, takže pro bursu, pro kapitalisty a majitele akcií by byla úplnou pohromou. S hlediska bursy je tedy nejpříznivější stav určitého napětí, které však nevede, a jak lze doufati, ani nepovede ke konfliktu. Tedy politický stav nynější Evropy. Vedl k obecnému vzestupu, všude, kde mu nebránily zvláštní příčiny (jako na př. ve Francii, kde vládla lidové fronty s výmí zásahy do kapitalistického hospodářství znervosňuje spekulaci, která hledá spíše únik do ciziny, než do francouzských papírů). Silný vzestup cen surovin na světových trzích je do značné míry rovněž důsledkem spekulace a to jak rýze bursovní, tak té, která svými nákupy do zásoby eskontuje vnitřní budoucí vývoj. Možnost, že se zbrojení omezí, znamená velmi silný podnět ke spekulativnímu obratu. Proto jsou nyní všechny trhy velmi neklid-

ně. Nikde ovšem nebylo takových výstřelků, jako v Praze.

Psychosy měnové.

Zvláštní složkou spekulční psychosy jsou okolnosti měnové. Obojí devalvace u nás byla silným podnětem k nákupům akcií, protože se jimi zajišťoval kapitál před znehodnocením. Říká se tomu substancní haussa. Majitel kapitálu se chrání nákupem akcií před jeho znehodnocením, protože akcie představuje určitý podíl na majetku, který akciové společnosti patří. Předpokládá, že devalvací se znehodnocuje peněžítá částka, aspoň v poměru k cizím měnám, kdežto majetkový podíl na substanci závodu zůstává stejný. I když je tato psychologie pochybená, zvláště pokud nemá devalvace za následek vzestup domácích cen, je to psychologie kapitalistického davu. Konečně lze vzestup akcií v souvislosti s devalvací vysvětlit i lepšícimi se vyhlídkami, které devalvace hospodářství a jednotlivým podnikům přináší. Ale příznějme, že tato logika byla větší částí bursovní spekulace cizí. Nyní však měnová psychosa odpadá, naopak na některých místech se začíná objevovat nová psychosa deflační. Z Ameriky přišly zprávy, že prezident Roosevelt je odhodlán čelit přílišnému vzestupu cen některých surovin případně tím, že by znovu zhodnotil dolar. Tyto pověsti, které zvláště německý tisk, jenž je přímo i nepřímo nejvydatnějším pramenem hospodářské orientace po světě u nás, měly silný účinek na spekulaci. Podobným úvahám kontreminy pokouší se haussovní spekulace operovat stejně nesmyslnými důvody další měnové psychosy. Poukazuje na to, že obrovské zbrojení nemůže být financováno jinak než umělým rozmnožením oběživa, tedy inflací, se všemi jejími důsledky. Zase nelze v rámci tohoto článku rozebírat poměry a vyhlídky se všech stránek, aby bylo zřejmo, že měnová psychosa na tu či onu stranu je naprosto neoprávněná. Stačí zatím zjistit, že skutečně ztratila na významu, takže dnes je velmi těžko vyvolat „malou psychosičku“, jak se o to někteří spekulanti rádi pokoušejí.

Teorie rentability.

Kdybychom chtěli vyvodit jakýsi závěr z těchto hospodářských, politických, měnových a konečně psychologických úvah, zjistili bychom, že v celku šel instinkt bursovního obecenstva správnou cestou. Je-li v povaze bursy předvídat, předvíдалa pražská burza správně, protože eskontovala devalvací, vývoj politický a hospodářské zlepšení, ať je již z jakéhokoli pramene. Cím se však nezabývala, je výnosnost akcií, které obcenstvo kupovalo. Skutečně akcie podle nynějších kursů nenesou svým majitelům buď nic, nebo velmi málo. Nejvyšší výnosnost akcií na pražské burse neobsahuje 3 procenta, zatímco státní papíry nesou 4 a půl. Proto ti, kdo namítají, že nynější hladina akcií na pražské burse je nepřirozeně vysoká, se dovolávají teorie rentability. Logika spekulace je však jiná. Především při trvalém vzestupu akcií se vůbec neptali jejich majitelé na dividendu. Několik bídých korun, které z ní mohli dostat, jim bylo bohatě nahrazeno kursovými zisky. Ale tento stav nemůže trvat do nekonečna a jakmile kursový vzestup přestane, bude se akcionář přece jen ohlížet, kolik mu jeho majetek vynáší. Problém rentability není však přece tak jednoduchý. Především je výnosnost akcie pro každého majitele jiná. Kdo kupoval na př. akcie Báňské a hutní za Kč 1.600,

tomu vynáší akcie při dividendě jen 64 Kč, stále 4%. Kdo ji kupoval ovšem za Kč 4.400, tomu nevynáší ani půldruhého procenta. Kromě toho akcionář se dívá do budoucnosti. Vidí, že společnosti vydělávají velké peníze. Největší jejich část ponechávají ovšem v podniku, kdežto akcionáři dostávají jen drobty, podle staré národohospodářské zásady, že na dividendě se vyplácí jen to, co jinak už nelze ukrýt. Ohlašují-li se tedy pro příští rok dividendy o 50—60% vyšší, vypadá rentabilní výpočet zcela jinak než podle nynějšího stavu. Československý akcionář je vychovávan už ode dávna ke skromnosti a jen se utěšuje, že zisky zůstávají v podniku. To je také jeden z důvodů nepochybně mezi výnosností akcií a státních papírů. Hlavní důvod však je ten, že nabídka státních hodnot byla v posledních letech velmi značná, kdežto nabídka akcií velmi nepatrná. Je-li burza poslední institucí, založenou na soukromohospodářském principu, tedy platí na ni ještě zákon nabídky a poptávky. Tímto zákonem se opravdu řídí. Silné ruce jej dovedou dokonce zcela nesentimentálně zkroutit.

Poslední čistka.

A tu jsem u technické stránky bursovního pohybu. U nás platí pověra, že jsme národ kapitálově chudý, ověra, se kterou bude třeba jednou zúčtovat. Zde není na to dost místa. Vývoj poslední doby ukázal, že nabídka kapitálu je daleko větší než možnost jeho umístění, přesto že stát za poslední léta odšál s kapitálového trhu asi 15 miliard Kč (půjčka práce, půjčka národní obrany, pokladniční poukázky, dodavatelské poukázky atd.). Možnost umístiti peníze v oblasti soukromohospodářské se v posledních letech jen zužovala. V krizi se nepodnikalo, soukromé investice byly nepatrné, takže při uzávěře devisové byla burza jediný ventil, kterým procházel soukromý kapitál do podnikatelské oblasti. Po akciích byla stále poptávka. Banky, které dlouho nevěřily na blížící se hospodářský vzestup a jejichž hospodářská orientace byla často zatemněna politickými předsudky, zprvu sice trochu prodávaly, ale záhy ztratily možnost dalších prodejů, protože by byly oslabovaly své majoritní posice. Skutečně v některých případech přišly také na burse o většinu. Daňová novela, která poskytuje úlevy pro tak zv. holdingy, při zdanění kapitálové účasti na jiných podnikcích, přímo nutí banky, aby udržovaly určité položky akcií. Kromě toho znalost vnitřní hodnoty podniků vedla banky rovněž k tomu, že prodávaly stále méně ochotně. Pokoušely se čas od času uspořádati malou „čistku“ tím, že kontreminovaly burzu, to je předprodávaly akcie, aby je laciněji dostaly zpět. Ale téměř vždy znamenaly tyto operace další oslabení jejich posic. Tak na konec zvítězil zájem bursovních oddělení, kterým je lhostejno, zda jdou kursy nahoru či dolů, a jimž zaleží jen na rozsahu obchodu. Bursovní obchod je podporován. Stalo se to však, když kursy byly již aspoň relativně velmi vysoko. Kursová hladina akcií, kterou jsme loni na jaře odhadovali právě v „Přítomnosti“ na 7 miliard Kč — uvažující, kolik by tehdy mohlo maximálně stát zestátnění celého průmyslu — stoupla až asi na 10 miliard Kč, sumu to, kterou je stejně možno považovati za vysokou, jako s jiných hledisek za nízkou. Spekulční horečka zachvátila široké vrstvy drobných kapitalistů. Přišla chvíle, kdy každá už měla akci. A to byl signál, aby kapitálově nejsilnější ruce mohly levněji doplnit své vyprázdňené zásoby. „Na burse neplatí

sentimentalita a bylo by povážlivé pod heslem ochrany drobného spekulantů zavádět jakýkoli druh řízeného a kolektivního hospodářství“, píše „Hospodářská politika“. Skutečně zcela nesentimentálně při zvýšené nabídce přestaly patronance, jejichž úkolem, jak jsme se učili, je řídit kursy akcií, aby se zabránilo prudkým výkyvům, prostě kupovat, naopak nucenými prodeji ze slabých účtů své klientely zesílily ještě paniku. Jestliže nakonec přece koupily, tedy o 10 až 20 procent níže, než stály papíry před tím. V úterý nebylo možno prodati 4.000 akcií Škodovky, ve čtvrtek se jich při vyšším kursu 12.000 kupovalo. Tož jsme s rozumem v koncích.

A to je snad největší pravda o burse. Platí na ni instinkt, ne rozum. Její logika je naprosto neprůhledná, protože je za každé technické situace jiná. Stejný důvod platí někdy pro vzestup, jindy pro pokles. Co platilo v úterý, nebylo pravda ve čtvrtek. Proto, lze-li se vůbec něčemu naučit z událostí minulých dnů, tedy tomu, že na burse neplatí nic, nejméně sentimentalita.

literatura a umění

Josef Kodíček:

Hilarovo údobí

(Čtvrt století české činohry. II.)

Otázka, jakou cestou se Hilar dostal ze začarovaného kruhu mystifikačních umělostí a ornamentální stylisace „Moderní revue“ k odpovědné, skutečně tvorbě moderní, patří k tajemným vývojovým zvrátům, jaké provází často opravdové umělce. Jistě tu spolupůsobila Hilarova stálá touha, býti v čele vývoje. Nemenší vliv mělo jistě poznání, že estetický l'art pour l'artismus se ocitá ve slepé uličce. Ne na konec rozhodla okolnost, že Hilar byl nadobytější dlouho mužem nehotovým, v němž se divoce a chaoticky utkávaly vnitřní síly, vášně, myšlenky, podněty. Přes zálibu v myslitelských postojích byl dlouho jen ozvučnou deskou idejí, s nimiž se potkával. Myslitelský charakter nebyl právě jeho doménou. Ani myslitelská a kritická pronikavost. Všechno, co viděl roditi se v předválečném umění, ho rozrušovalo, lákalo, inspirovalo. Ne intelektem, ale tušením věřil tu oblast, v níž brzo zanítí jiskry. Jeho cesta k modernímu umění byla mnohem méně uvědomělá, než by se zdálo. Byla o to umělecky cennější: vedlo ho nějaké magické příbuzenství.

Něco temného jest nad celým tímto uměleckým zjevem. Neradi bychom užívali velkých slov a hovořili o příbuznosti s rodem Atreovců, o dionysovství a podobných pojmech, v nichž si libuje náš essayismus. Ale něco na tom je. Cokoliv tento muž učinil, bylo přímějí spojeno s původními, bezprostředními silami lidského bytí, než u jiných lidí. Se silami slunečními, životnými, ale i s temnými, se silami zla a smrti. Byl poznamenán vášní a dramatickostí. Již před velkým ochuravěním r. 1924 působil často dojmem jako člověk, oddávající se trvale mocem podsvětlním i nadzemským, jako kdosi, jenž se právě probouzí z hypnosy. Na tom nic neměnila jeho nesmírná konkrétní energie, pronikavá chytrost, organisační důmysl, pozemskost jedním slovem. Ani smích, leckdy dětinný, častěji výsměšný a ironický. Ani egoismus, s nímž šel za svým cílem. Podstatou jeho bytosti

byl jakýsi těžký životní sen, naplněný vášněmi, nostalgickou touhou, lyrickou něhou chvílemi, především však tragickým citem ze života. Planul životem. Ale díval se na svět užaslý — jakoby závojem nevyčitelného smutku.

Takové bývají osobnosti, o nichž říkával Goethe: demonické. Bytosti jednak poháněné obzvláštní bezprostředností obraznosti, představ a vznětů, jednak zmítané protiklady a protimluvy. Hilarův egoismus byl často jen egocentričností umělce, zachváceného uměleckým snem. Touha po osobním štěstí a jakékoliv životní harmonii byla u něho zcela po nietzscheovsku zatlačena vášní uměleckého díla. To mu dodávalo rysů umělce romanticky prokletého. Byl mravně indiferentní, v občanském smyslu. Nedovedl šetřit ani sebe, ani svých spolupracovníků, kde šlo o dílo. Tvar uměleckého díla nerostl mu z vědomého formálního plánu. Dlouho a takřka programově udržoval v sobě i ve svých spolupracovnících plodný chaotický zmatek, v němž viděl nejcennější inspiraci. Připomínal kreslíře, který drží tužku jakoby bezvolně, bez předčasné kontroly rozumu, až se mu ze změti čar, črtaných nějakou hlubší silou než je kontrolovaná vůle, vynoří několik bezprostředních rysů. Těch teprve se chápe, na nich teprve buduje stavbu díla, jež touto metodou nabývá stupňovaného žáru. Nejistota a zmatek, které udržoval v sobě, hercích i výtvarnících, byly u něho vědomou metodou umělecké hygieny. Vědomě dělal somnambula, zamilovaného přítele, nenávistného odpůrce, zraněného tvora, burleskního šaška, opuštěného sirotka, nechápavé děcko — jen aby se co možná nejpozději přerušila souvislost s hrou obrazivých sil. Byl v tom jedním z nejrafinovanějších herců, jaké si možno mysliti. Neznal na této cestě ani občanské důstojnosti.

Mnoho psychologické zkušenosti, mnoho sebevlády a jemnosti musí míti ten, kdo se chce s osobnostmi takového rázu vyrovnat nejen formální spravedlivostí, nýbrž spravedlností jdoucí z hloubky. Jisto jest tolik, že Hilar po několika desetiletích učinil z českého divadla zase uměleckou aktualitu. V letech devadesátých byly středem kulturního zájmu vědy přírodní a kritika, ke konci století otázky sociologické a filosofie, v letech předválečných estetika výtvarná, za války politika. V letech poválečných soustředil se zájem na divadlo. Zásadou Hilarovou. Povýšenost, s níž nejjemnější duchové dlouhou dobu provázeli divadelní otázky, dávající přednost četbě literárních a dramatických děl, dílem Hilarovým rázem pomínula. Hilar vytvořil u nás tak trochu poměry moskevské a berlínské, za nichž je dílo divadelní něčím jako událost národní. Taková byla sugesce této osobnosti.

A přece jest až dojemné, v jaké opuštěnosti dalo se toto dílo. Snad nejšťastnějším jeho údobím byla léta od června 1913, kdy se stal prostředky, jejichž občanská podezřelost nebyla nikdy vyvrácena, šéfem činohry vinohradské, až do vzpoury operety v září 1919. V těchto letech kontrastovala úroveň jeho díla tak jasně s uměleckým úpadkem předcházející doby Štechovy, že mu zjednála mnoho cenných přátelství. Dvě léta od vypuzení operety do odchodu k Národnímu divadlu jsou pak vyvrcholením tvořivosti, ničím neohrožované. Díla, jako byla „Husité“, „Pěst“, „Krkavci“ a „Svítání“, vytvořená od listopadu 1919 do listopadu 1920, tedy za jediný rok, doplněná výtvořky jako v „Bouři“ a „Heraklovi“, jsou prostě základem moderního divadla českého

a vytvořila na českém jevišti pracovní intenzitu i výši měřítek, jaké byly dotud neznány a od té doby nepřekonány. Jeho kandidatura na vedení činohry v Národním divadle — ostatně nejtragičtější omyl jeho života — byla podporována skoro jednomyslně. Byla samozřejmostí. Neboť pokles činohry Národního divadla po odchodu Kvapilové byl nejen u srovnání s činohrou vinohradskou zřejmý. Počátkem r. 1921 odchází Hilar do Národního divadla a započíná se jedna z tragedií, jaké jsou typické u umělců, vymykajících se normě. Její trpkost nemá být zeslabena tím, že mnozí z těch, kdož ji způsobili, po katastrofě otočili jako na čtyřáku a k dovršení ironie nechyběli nikde, kde se bylo možno přihřáti na slávě zlomeného umělce.

Nikdo z nás nemůže být tak lehkomyšlný, aby viděl příčinu velkého mrtvičného záchvatu, jemuž padl Hilar za obět v květnu 1924, jen nebo především v odporu, s nímž byla jeho práce provázána v divadle, u rozhodujících činitelů úředních a u většiny kritické veřejnosti. Není instance, která by mohla rozsouditi, že by byl Hilar zůstal zdrav, kdyby nebyly předcházely kampaně, jež nahlodaly jeho zdraví. Miroslav Rutte, který si ve své studii o Hilarovi vede se značnou rozvahou a objektivitou, píše:

„Ctižádost různých politiků a politických povýšenců, mocenské touhy politických skupin a stran, boj mezi pravíci a levíci, mezi socialisty a konservativními stranami, přelomy politických sil, jež bývaly důsledkem každých voleb, protekční systém a zákulisní pletichy — to vše zasahovalo v prudkých odrazech nejen do otázek administrativních, ale i do problémů ryze odborných. Umělecký šéf byl terčem kritiky různých nedouků a laiků, kteří, získavše politickou moc, osobovali si právo na rozum a vkus. Vedle byrokracie, necitlivé pro živý divadelní organismus a jeho potřeby, byly tu různé anonymní vlivy, jež tvořily kolem vůdce hustou síť, proti níž nebylo se lze namnoze ani brániti. Bylo to ovzduší, plné neklidu, jež hrozilo stále výbuchem. Každá premiéra byla v něm nejen uměleckou událostí, ale současně i politickou aférou, při níž různí filisté čekali s netajenou nedočkavostí na příležitost, aby podrazili nohy nenáviděnému člověku, jenž se opovážil vyrůst nad svatou prostřednost. Každá premiéra znamenala tedy pro Hilara málem být či ne být: neboť neúspěchu bylo ihned obratně využíváno k pokoutnímu štvání herců i divadelní veřejnosti. Bylo to vyčerpávající ovzduší, v němž polovina energie padla na odrážení zákeřných ran a teprve druhá zbyla na práci. Šéf činohry, chtěl-li obstátí vítězně v tomto smatku, musil býti nejen umělcem a úředníkem, ale i obratným a hladkým diplomatem. Avšak právě tato poslední vlastnost Hilarovi z velké části chyběla.“

Vylíčení podrobně děje tohoto údobí znamenalo by vypisovati události skoro každého týdne, od premiéry k premiéře, neboť krize, jejíž vypuknutí bylo zadržováno vlastně jen oddaností intendanta Ackermana, byla skoro trvalá a spotřebovávala největší část Hilarových sil. Jest pravda, že kritikové, sdružení v „Dramatickém svazu“, Hilara do Národního divadla doporučili a že byli proti tomu, aby byl obětován uražené opozici herecké — která už s dostatek po odchodu Kvapilové proklázala svou neschopnost k vedení divadla — a že se vyslovili proti tomu, aby byl za intendanta dosazen F. S. Fra b š a, jehož prvním programovým bodem bylo odstranění Hilarova. Avšak ani tato obrana nebyla by patrně postačila, kdyby nebyl před rozhodující schůzí zemského výboru vyšel hlas, který s risikem soudního řízení oživil někdejší aféru zimníkovou a aféru elektrického proudu, jež teprve politickým machrům ozřejmila, co se tu vlastně chystá.

Nejdůležitější s hlediska uměleckého nebyly však tyto intriky herecké a politické. Rozhodné bylo, že samo

posuzování uměleckého díla Hilarova v kritice nahánělo jen vodu na mlýn těchto pletichářů. Kritika nechtěla sice Hilara z Národního divadla odstranit, ale neucínila při konkrétních uměleckých příležitostech skoro nic, co by novost a sílu Hilarova úsilí ozřejmilo konservativnímu obecenstvu, které konec konců o vůdčích činitelích rozhoduje. Hilar v tomto rozhodném údobí své umělecké činnosti nenalezl až na jednu výjimku snad nikoho, kdo by se byl — při všech výhradách jednotlivostem — postavil za toto dílo jako za směr úsilí, jako za program, jehož výše znamenala tehdy na Národním divadle uměleckou revoluci v nejkrásnějším významu. Hilar mluvil namnoze k hluchým uším, měl tu a onde loyálního posuzovatele, ale neměl v kritické veřejnosti skoro žádného spolupracovníka ve vyšším slova smyslu. A tak byly předstírány a bezděčně aranžovány umělecké prohry, které nejenže prohami nebyly, nýbrž znamenaly představení nejryzejšího a nejdůslednějšího divadelního tvaru, jakého do té doby české jeviště poznalo. Dosud jsou opakována (jako výsledky tehdejších kritických názorů) tvrzení, že Hilar ve svém podivuhodném a rozhodujícím představení „Eduarda II.“ znásilnil text i ducha Marlowova dramatu, akcentuje nesprávně Eduardovu homosexualitu a čině z něho násilně rozvráceného slabocha. Ve jménu této výtky tehdy proti Hilarovi zahájena obsáhlá kritická kampaň, vedoucí ke známé akci Klubu s o l i s t ů, v níž se tvrdilo, že Hilarova činnost znamená truchlivý úpadek Národního divadla, pěstování výstředních směrů v repertoiru i v režii, napodobování německé módy, znásilňování herce, přirozenosti. A při tom všem měl Hilar plnou pravdu ve svém pojetí ústředního motivu, Eduardova charakteru i v celkovém stylu představení, jež bylo nejrozhodnějším odklonem od naturalistické machy. Tato pravda, každému znalci Marlowovu v cizině samozřejmá, jest Hilarovi upírána i v dnešních historických retrospektivách! Podobně má se to s názorem, posud opakovaným, že Hilarova inscenace Słowackého „Baladýny“ byla něčím jako úmyslnou provokací. Jaká to tragédie uměleckého díla jevištního, že představení toto, svou dobou nejdůslednější projev scénického kubismu, nemůže být opakováno, aby se potvrdilo, že nikoliv Hilar, nýbrž obecenstvo a kritikové propadli. Hilar byl tu prostě obětí formového průkopnictví, které — rozdrobeno na drobné mince a kolportováno menšími osobnostmi — stalo se v průběhu let tak říkajíc denním chlebem poučených kritiků a vychovaného obecenstva. (Situace se změnila natolik, že nejryzejší, vnitřní představení jest dnes mnohdy kritikou i obecenstvem pocítováno jako konvenční, nemá-li dostatek prvků formálně provokativních. Dnes, kdy experimentátorství je bez riska a revolučnost požadavkem akademiků. Před patnácti lety byla formová důslednost útokem na vlastní existenci!)

Bylo by omylem, konstruovat pro tato léta Hilarova působení, kdy i hry jako „Ze života hmyzu“ a jejich klasická scénická interpretace Hilarem byly přijímány jednak přezíravě, jednak s blahovolnými agitacemi Jindřicha Vodáka a Zdenky Háskové proti Hilarovi, nějakou roztržku mezi Hilarom a dobou. Hilar šel prostě s důsledností za svým cílem — a doba? Co znamená doba? Představují ji dočasní majitelé politické a žurnálové moci, kritikové s nedostatkem citlivosti nebo ji představuje tvůrčí umělec, který je vlastním jejím vyjádřením a jest ubíjen jen proto, že se jí o několik let předčasně uchopil? Nechme dobu dobou, doba jest něco, co vytváříme sami, a držíme se prostě povinnosti, na-

slouchati citlivě snahám umělcovým. Kolik našich kritiků se na Hilarovi a po mnohých letech příkoří teprve vycvičilo v abecedě soudobé divadelní estetiky! Situace byla dlouhou dobu taková, že neměl ani zastání, ani poděkování a že se s ním skoro obecně nakládalo způsobem, který byl ve sloupcích tohoto listu kdysi charakterisován článkem: „Hilar — rugby“.

Pád 25. května 1924 nebyl snad výhradně způsoben touto situací, ale jest historicky jisto, že po skvostné premiéře Shakespearova „Romea a Julie“, jež rovněž bylo většinou kritiky přijato chladně, dostal Hilar dopis Romaina Rollanda, který byl představení přítomen. Romain Rolland Hilarovi napsal:

„Viděl jsem Shakespeara často na scéně, a to nejen v chladném deklamatorním stylu operním, v němž se tyto hry většinou stále ještě v Evropě provádějí. Viděl jsem v Shakespearových hrách velké herce, starého Rossio v „Lea rovi“, Monnetta Sullyho v „Hamletu“, vzpomínám nezapomenutelného Hotspura v „Jindřichu IV.“... Ale žádné z těchto představení neuvedlo mne do ohnivého víru shakespearovských dramát tak mocně jako toto představení „Romea a Julie“, které opravdu dovedlo obroditi Shakespeara v nové formě. Blahopřeji Vaším umělcům, kteří se dovedli zmocniti svých rolí s takovou přemírou frenetického nadšení.“

Pomyslíme-li, že v této době byl by býval v českých novinách hrdě otištěn pochvalný dopis každého lepšího hasiče, pocházel-li z Francie, jest možno změřit Hilarovo zklamání, když ráno marně hledal v českých listech otisk dopisu, který jim zaslal. Hilarova žena líčí, s jakým rozčilením otevíral noviny po novinách, jak rozechvěně řekl: „ani v těch to není“, s jakým zklamáním hledal ve stránkách posledních a jak klesl, zachvácen mrtvičnou ranou, z níž se již nikdy zcela nezotavil.

Navrátiv se po více než roční přestávce k práci, docílil Hilar aspoň toho, že se už nikdy nepochybovalo o jeho umělectví. I kritické výtky byly vyslovovány tak, že nebylo pochybností o významu, který mu kritik přisuzuje. Jest pravda, že údobí nemoci způsobilo zvnitřnění a duchovní prohloubení některých Hilarových režii, ale zásadní podstata jeho díla se nezměnila. Jen kritikové se v době ticha lépe poučili. Dohonili, čeho zameškali. A nadto nastala okolnost, která jest u nás bohužel stále rozhodujícím činitelem: Hilar byl fysicky zlomený člověk. Jeho tělesné síly bylo méně než půl, jeho osobní expanse zůstala snad jen čtvrtina, jeho práce byla vykupována utrpením, nad něž si těžko představití hroznější. Čeho se u nás nedopřává člověku plnému, totiž loyality, bývá příznáno mužům nalomeným. Neboť jsme lid českobratrský, k churavcům jsme hodní, mrtvé dokonce oplakáváme.

Tím horší nastaly pro Hilara poměry interní. Právo-moc jeho byla oklestována všemi možnými orgány ředitelskými, poradními, intendantními, ministerskými. Byl zavalován prací písařskou, volán co chvíli k odpovědnosti, peskován i pro nepatrné administrativní poklesky. V poslední době vyhlížela věc tak, že byl sice skoro za všechno, co se v divadle dalo, odpověden, ale byl již bez skutečné moci. Dramaturg Götz vypocítává ve své stati v „Hilarově sborníku“ řadu poklesků, jichž se Hilar dopustil v divadelním úřadování. Byl prý nepřesný a náladový. Nebyl prý vlastně vůbec, ani v době svého zdraví, dobrým organisátorem práce.

„V druhé části sezony býval (po chorobě) už velmi vyčerpan, rozptýlen a podrážděn a stihla-li ho nějaká nehoda v divadle či v soukromém životě, neměl už odolnosti a velmi trpěl. Tento rozený pesimista (?) dívající se na tento svět jako na

nejhorší z možných světů (odkud to p. Götz ví?) nutil se nyní k soustavně pěstěnému optimismu a veselí. Podivný, až bizarní býval. Hilar, když v divadle vypukla zase jednou nějaká krize, konflikt s herci či vyššími instancemi.

Býval těmito událostmi velmi rozrušen, ale z obavy před nervovými krisemi právě v takových chvílích překonával rozechvění násilným humorem, smál se při projednávání velmi těžkých otázek, žertoval tam, kde šlo o celý lidský osud nebo o velmi důležité rozhodnutí, takže lidé, kteří neviděli do jeho komplikované situace, pokládali ho za blázna.“

Věřu, že za toto chování zasloužil dvojku z mravů. Jaký div, že za těchto okolností mu před studováním Oidipa hrozil celý soubor odbojem a jaký div, že se za nich tolik pravomoci soustředilo v rukách dramaturga, jehož mravy byly vždy na jedničku. Podivné jenom jest, že přes organizační neschopnost a úřední ledabylost Hilarovu nejenže se skutečný výkon činohry Národního divadla po jeho smrti nezvýšil, nýbrž naopak, že se mnozí hlasy o zvlášť chabých výsledcích období, v jehož čele již Hilar nestojí. Zdá se spíše, že zlomený „impressionista“, ležící s polozičenými nervy někde na pohovce, uplatnil konec konců ve výsledcích více vůdčího instinktu i organizační obratnosti než nejdokonaleji fungující kancelář. Ironické příchuti nepostrádá, tvrdí-li dramaturg Götz, že „je ovšem otázka, byl-li Hilar spravedlivý v posuzování herců a v jejich uplatňování a vyřadování. Myslím, že nebyl.“ K čemuž po událostech minulých týdnů ani poznámek netřeba.

Problém Hilarův jest ovšem poněkud jiný, než se zdá školské této moudrosti. Hilar měl chyb, že by se jimi dala vyplnit celá třídní kniha. Byl despotický a zlý, výsměšný a zlomyslný; byl zapomnětlivý a nevděčný; znal lidi, jen pokud jich umělecky potřeboval; chaotický v představách a zmatený v organizaci práce; byl chtivý úspěchu a nevybíravý v prostředcích; podléhal cizím vlivům a dovedl i bez ostychu přijímat výsledky cizí práce; nikdy ho zcela neopustil sklon k mystifikaci a blagování, rád vystupoval jako myslitel, kde šlo jen o ovlivňování atmosféry kolem premiéry, kterou právě chystal; byl egoista, šašek a vykořisťovatel lidí; nikdy ho neopustil zcela sklon k výrazu o nějaký kvintlík vnějšímu; lehký stín opernosti tkvěl na řadě jeho představení; neměl valného smyslu pro služebnou funkci režisérovu a neviditelné odstíny duševnosti, jimiž působil Brahm nebo Stanislavskij, ho netěšily tolik, jako účiny vzrušující navenek; nebyl umělcem ethicky orientovaným, jehož by byla nesla sevřená idea sociální nebo filosofická... Dobrá, vše to budíž příznáno. Jeho ethika byla prostě ethika divadelníková. Cokoliv počínal vedle divadla, ať to byl někdejší pokus filologický, ať to byla činnost spisovatelská, lyrická, prozaická, dramatická, ať to bylo úsilí essayistické nebo postoje filosoficky myslitelské a kritické, všechno to bylo sebeobluzováním a sebeklamem, rovněž zřejmým s hlediska divadelního. Snil o tom, že napíše aristofanskou komedii. Ale jeho tvůrčí síla nebyla v psaní dramát, nýbrž v děláni divadla. Byl divadelníkem tak naprostým, že v tuto jeho vášeň ústil všechn jeho život vnitřní i vnější. Teprve divadlem rozžilo se, co v něm dřímalo nebo zápasilo. Odtud překvapení, které způsobil na počátku své dráhy.

Divadlo! Jak prosté slovo a jaké mysterium! Který psycholog už vysvětlil dostatečně tuto říši stínů, barev a spekter, tvarů a gest, uložených v podvědomí

každého člověka? Kdo formuloval už průkazně tento mysteriosní poměr mezi zdáním a jsoincem, bytím a snem, hrou a smrtí, jenž jest vyjadřován divadelnictvím?

Jak vidno, jsme tu na pokraji tajemství. A tajemný jest život člověka, který se z divadla tak cele napájí a tak úplně do něho ústí. Hilar nebyl ničím jiným než divadelníkem — ale tím byl úplně. Působil mnohdy jako někdo neprobudilý, kdo prožívá svůj život na pokraji snu a čeká jen na velitelský zvuk nebo gesto, který by ho probudil k životu. K životu zdání, který je mu jediným jsoincem. Byla v něm až zkrupňující indiferentnost ke všem projevům života, neměl plného poměru ani k lidem, ani k jevům kolem sebe. Příroda, umění, společnost, to všechno mělo pro něho jen význam, pokud to mohlo být zaklinadlem scénických účínů. Již v dobách mládí o něm řekl, jak zaznamenává Tetauer, dr. Fuksa: „Je to rapl, ale něco z něho může být.“ Rapl: to znamená duch, ponořený někam jinam. Z něhož chvílemi vycházejí poloartikulované věty, zašmodrchané poznámky, útržky rytmů a melodií, dramatické výkřiky...

Postavíte-li takového muže, na němž až do pozdního věku při vši robustnosti zůstalo něco dětsky křehkého, mezi lidmi necitlivé, školometry a byrokraty — co z takového vztahu může být, než stupňovaná samota a zesílený karambol? A přece toužil Hilar po vnitřním souladu s těmi, na něž byl odkázán, více než by se zdálo. I když nevyklučujeme možnost, že projevy podobného druhu mohly býti buď z těch nebo jiných důvodů adresovány i jiným, neubráníme se jistému dojetí, čteme-li v Hilarově dopisu kritikovi:

„Nevěříte, jak jsem byl nešťasten a jak jsem těžce nesl tu dobu, kdy „provoz“ života nás oddělil a odcizil. Dovedl bych žítí v Praze snad bez sympatií celého města, ale pomyslení, že bych neměl Vašeho přátelství, činí mně moji divadelní práci nesnesitelnou. Také při Hamletu, k jehož odrazu mi přispěla nejedna šťastná náhoda a pro nějž rozhodnutí je Vaší zásluhou, je mi jedinou odměnou Váš kritický referát a z něho několik malých citlivostí, které se nemajdou z žádného jiného pera a které mne, starého sentimentálka, dojmají i rozrušují. V Berlíně mi vypravovali, jak lpěl Reinhardt na peru Jakobsonovu. Nikdo, kdo divadelně netvořil, nemůže pochopiti této spirituální odvislosti. Neběží tu o jeden kritický hlas, o číslo pochvaly nebo uznání. Běží tu o uznání pera, které na divadle tvořící člověk sám uznává. My režiséři jsme v této věci jako ženy, které se štítí toliko pro úsudek jediných očí. Kdyby je chválil a zbožňoval celý svět, tato pochvala neznamena nic proti kašenci milovaného hlasu...“

Takto nezdá se, že mluví ke kritikovi jen oportunist. Jaký to až žensky citlivý tón touhy po překonání osamocení, do níž umělec zaklepy osud i poměry, jaká úzkost před opuštěností úplnou!

Teprve příští vývoj ozřejmí, co znamená Hilarův divadelní zjev sociologicky. K myšlenkovému dění, které oživuje soudobé divadelnictví ruské a jeho odlesk u nás, měl Hilar jen poměr nepřímý. Ačkoliv dobře chápal sociální význam divadla a jeho potřebu živé aktualnosti, byl mu i problém divadla sociálního a davového především problémem emocí estetických. Byl a zůstal individualistou, jemuž přeměna společnosti byla jen jedním z motivů umění. Společenské a kolektivní otázky se ho osobně hloub nedotýkaly, ačkoliv stále hledal „výraz doby“. Patrně se jím dovršuje individualistické, ryze estetické údo-

bí českého divadelního projevu, které vystřídal období národně vlastenecké. Hilar sám byl z posledních absolutistů umění, jejichž dílu vepsal především osobní osud na čelo znak nejosobnějšího tragismu.

Proběhnuv značnou dráhu formálního vývoje od stylisací novoromantických, přes smyslové obohacení éry reinhardtovské, nerovnost expresionismu Zavřelova i vojenskou strohost příkladu jesnerovského, přes věcný a technický realismus Piscatorův až k zlidštěnému a zjemnělému civilismu, který syntetisoval duševnost Brahmovskou s moderní očištěnou formou, došel hlubokého tragismu svých posledních režii antických i antiky zmodernisované, obohativ českou scénu bezpočtem formálních i technických vynálezů v rytmu, světle, gestu, scénického prostoru i materiálu, zapojiv v divadelní úsilí nové výtvarníky, hudbníky a řadu dramatiků, zapsal se v české divadelnictví především dramaticčností názoru, slova i nervové čivosti, již rovné bylo jen málo v evropském divadelnictví. (Dokončení.)

Život a instituce

JUDr. Otto Rádl:

Poroty — ano či ne

Dvanácti hlasy ano.

Před porotním soudem stojí žena, která zabila své tři děti. Zdálo by se, bezcitná žena, nelidský čin, znamení zesurovělé doby. Ale ona nebyla nic než venkovské děvče, ona nepoznala než jednoho muže, ona neměla jiného života, než to, co k ní přicházelo prostřednictvím jeho a prostřednictvím jejich tří dětí. Ty děti přicházely jedno po druhém, rok po roce, doma bylo dosti bídy, a to všechno ovšem ženě nepřidá krásy. Muž viděl jinou, která se mu líbila o mnoho lépe, a ujel do Francie. A protože od toho okamžiku už jí život nic nepřinášel, protože od té chvíle neměla onoho pólu, kolem něhož se její dosavadní život až do té chvíle otáčel, svázala ty tři děti k sobě a šla s nimi na hráz a skočila s nimi do rybníka. Ji vytáhli a zachránili, ale děti byly mrtvé, a ona pro vraždu tří dětí stojí teď před soudci z lidu.

Tito soudci prý nesoudí na základě suché právní litery, nýbrž podle svého lidského citu. Prý mají možnost proniknouti hlouběji do lidského přediva některého případu než profesionální soudní rada, který vidí život jen rubrikami a čísly trestního zákoníka. Příklad je celkem jasný, státní zástupce mluví jen pět minut způsobem spíše formálním, obhájce, ustanovený ex offio, nepokládá ani za nutné apelovati na všechny motivy tohoto případu, který tak jasně působí sám na lidské milosrdenství. Očekává se nějaký nepřilíh těžký trest pro opuštěnou matku.

A když se vrátí porotci ze své porady, rozhodnou, že tato žena je vinna zločinem vraždy, rozhodnou dvanácti hlasy „ano“. V sále jsou posluchači konsternováni.

Důvod tohoto nelidského rozsudku, který vynesli soudci z lidu, není třeba dlouho hledati. Odsouzená jim byla prostě nesympatická. Je nedovedl pohnouti k soucitu osud, jak jej slyšeli anebo jak jej přeslechli

z toho, co říkaly soudní spisy. Oni chtěli, aby objekt procesu, obžalovaná sama je pohnula k soucitu svým lidským vystoupením.

Ale obžalovaná něco takového nedokázala. Nespínala rukou. Nevzlykala hlasitě a neprolévala proudy slz. Seděla tu apaticky s tváří umrtvenou přemírou zármutku. Jaké ještě může předváděti dramatické projevy svého zármutku, když jí celý život byl vzat? Případ tedy nemohl skončiti jinak než: zločin vraždy, dvacíti hlasy ano.

Tři porotci pláčí.

Před porotou stojí devatenáctiletý chlapec, velice hezký černovlasý typ. Typ, který musí být čtenářům lidových románů sympatický: hoch z dosti zámožné rodiny, který se teprve vlivem špatných kamarádů zkažil, který se začal toulat s celým houfem lidí pochybné pověsti. Zamiloval se do prostitutky a žil s ní. Živil se všelijak, spíše nepoctivě než poctivě. Přespávání ve stodolách a ve stozích se mu zdálo romanticky příjemným životem. Ale tu se jeho dívka seznámila s jeho kamarádem. A začala chodit s ním. Náš hrdina žárlil, byl vzteklý, snažil se ji získat nazpět, a když ho odmítla, rozhodl se, že se pomstí. Když vedle sebe spali, ona a on, ve stohu, vstal, zapálil stoh a utekl. Ona uhořela.

Teď tu stojí před porotou, bledý, zdrcený, plačící. Advokát dělá divy. Ten hoch je nevinný, vy, moudří soudcové z lidu, ho musíte vrátit do správného prostředí, vy ho musíte vrátit rodičům, kteří tamhle v první lavici sedí a s úzkostí v srdcích čekají, zda se jejich dítě jim navrátí. Tři porotci pláčí.

Po návratu porotců se zvěstuje výsledek: pět hlasů praví vinen, sedm hlasů praví: nevinen. Předseda soudu mu ještě domlouvá, ukazuje na to, jak pouze většina jednoho hlasu rozhodla o tom, že byl zproštěn, napomíná ho pro budoucnost. Mladý muž si utírá slzy a vrací se do života.

V tom životě není ani celý rok a už je zase před porotou. První dva měsíce dělal dobrotu, později trochu pracoval, pak ho práce omrzela. Seznámil se s jiným mladým dělníkem a rozhodli se, že spolu půjdou do světa. On neměl u sebe nic, jeho kamarád měl u sebe 28 Kč. A když šli spolu lesem, vzal náš hrdina klacek, rozbil kamarádu hlavu zezadu, mozek byl venku, a těch dvacet osm Kč mu vzal. Proces není dlouhý, je odsouzen k smrti provazem. Tento rozsudek je později cestou milosti změněn na dvacet let těžkého žaláře.

Soudci z lidu rozhodli v druhém případě jednohlasně. Ale druhý případ byl zbytečný, nemusilo k němu vůbec dojít, kdyby první soudcové z lidu byli opravdu znali obsah soudních spisů, z nichž se mohli dovědět, že obžalovaný byl povaha vzdorná, hoch vyhledávající spory a rvačky, člověk mstivý a zlý již od dětství. Kdyby hned po prvním zločinu byl potrestán žalářem, byl by býval život pozdější oběti zachráněn, a snad by se byl dal i jeho život zachrániti. Ale soudcové z lidu, kteří rozhodovali v prvním případě, nečetli soudních spisů, jim stačila tklivá řeč advokátova, jim stačil dojem hezkého chlapce na bludných cestách.

Předseda senátu kritizuje.

Takových případů je mnoho. Poroty rozhodují nevypočitatelně, výsledek složitějšího rázu, který se dostane před porotce, je stejně nejistý jako výsledek lo-

terie. Není divu, že se mezi právníky a mezi sociology počínají ozývati pochybnosti, jsou-li poroty v té formě, jakou u nás vidíme, opravdu tak moudrým a účelným zařízením, jak se obecně věří. Mezi těmi, kdo o účelnosti porot počali pochybovati, je i dr. Chalupný, jenž po brněnském procese s Velgovou napsal své pochybnosti. Objevila se pobouřená odpověď, z níž jsme se dověděli, že poroty jsou něčím nedotknutelným, něčím, co patří k samým základům demokracie, něčím věčně pokrokovým, co každý moderní člověk musí stoprocentně hájit.

Aby diskuse o této závažné otázce nezůstala akademickou věcí pro debaty teoretiků, obrátili jsme se na několik významných osobností mezi našimi právníky a soudci s otázkou, co soudí o praxi porot. Přesvědčili jsme se o tom, že názor, že instituce porot v demokracii nesmí býti kritizována a musí býti pokládána za stoprocentní vymoženost a za něco, bez čeho by demokracie ani nebyla demokracií, není v kruzích praktických právníků naprosto sdílen. Jeden z našich evropsky a moderně orientovaných soudců, předseda senátu a rada krajského trestního soudu v Praze, JUDr. Jan Ptáček nám praví:

„Opakuje se vždycky znovu, že prý českoslovenští občané si nedají vzíti právo na samostatný úsudek a na zdravý rozum, a proto prý si nemohou dát vzít právo ani na to, aby soudili podle svého. Uvádí se nepopiratelný fakt, že prý právníci nemají patent na rozum, a že naproti tomu i školení soudcové se často mýlí. Kdykoli se někde kritizuje účelnost porot, volá vždycky hned někdo na poplach a hlásá: 'Občané republiky, buďte na stráži, už se vám zase chce něco vzít. Dáte-li se o to připravit, bude po demokracii.' Tak v teorii.

A jak je tomu v praxi? Ze svých zkušeností nemohu jako bývalý veřejný žalobce nikdy zapomenouti na výjev, který se tolikrát přede mnou odehrával. Před počátkem každého porotního líčení shrnul se kolem mne houf porotců s naléhavou prosbou, abych je při losování o d m í t l. Druhý houf porotců naléhal na druhé straně na obhájce se stejnou žádostí. Je tedy vidět, že v praxi občané o vykonávání úřadu 'soudce z lidu' ani tolik nestojí. A jak důkladná jsou rozhovody porot? Každý soudce by mohl vypravovati bez konců takových případů, v nichž porotci těžký právní případ v závěrečné poradě v pravém slova smyslu promrskali za deset minut, neboť v takových případech náhodou právě několika porotcům zanedlouho 'jel vlak'. A jindy zase se v lehoučké věci porotci radí přes dvě hodiny. Je to do jisté míry pozoruhodným, že to bývá zejména v případech, kdy venku silně prší. Nemohu za to, ale nikdy jsem se neubráníl dojmu, že instituce porot je uprostřed našeho života jakýmsi chtěným právem, o které nikdo nestojí.

Má takové právo, které se mi stalo břemenem a kterého se snažím zbavit, nějakou mravní hodnotu?

Je to tedy povinnost. Tu se však musíme zabývati otázkou, zda tuto povinnost zastane lépe člověk, zaměstnaný v řemesle, v obchodě, na statku nebo v domácnosti, jenž na dva dny je ze svého zaměstnání vytržen a přitážen k tomu, aby vykonával spravedlnost, či zda tuto povinnost splní lépe, důkladněji, odpovědněji a konec konců i levněji školený soudce právník, jenž tu vykonává své povolání, jenž se v dlouholetém studiu naučil správnému a logickému myšlení a jenž už má ničím nenahraditelnou zkušenost znalosti lidí, jejich povahy, jejich duše, jejich sklonů a způsobu jednání.“

Nesympatický inteligent.

Právníci dosvědčí, že vliv sociální třídy pachatele a sociální třídy porotců hraje obrovskou úlohu v rozhodování o vině a nevině. Dostane-li se dělník před porotu, složenou ze sedláků, za pět minut je rozhodnuto dvanácti hlasy ano. V těchto případech, stejně jako při procesech, o nichž se již dlouze předtím referovalo v novinách, jsou porotci ve chvíli, kdy vstupují do soudní síně, již naprosto ovlivněni, a žádný právníký

výklad případu ani žádné poznání nových okolností v soudní síni nemůže změnit názor, který si jednou vytvořili.

V porotě sedí sedlák a pensista a strážmistr a žena inspektora a obchodník a strojvedoucí státních drah ve výslužbě a dělník a truhlář a ještě někdo. Zejména živnostníci a obchodníci, pokud jsou, mají vždycky naspěch. Proklínají docela otevřeně, že byli vybráni. Jen tu a tam nějaká stárnoucí žena, toužící po sensaci, je pobouřena tím, že byla zamítnuta.

Někdy se mezi porotci najde i intelektuál. V takových případech bývají poroty nejnevypočitatelnější. Buď je intelektuál celé porotě sympatický, pak je strhne, a všichni rozhodují podle něho. Nebo je jim protivný a oni mu pak dělají všechno naschvál. To platí ovšem i o „inteligentu“, který se ocitl na lavici obžalovaných.

Při procesech u venkovského krajského soudu rozhoduje pro výsledek hlasování, je-li blízko soudní budovy restaurace, v níž v přestávce poroty může obhájce společně s porotci poobědvati. Ve venkovských sporech hraje velkou úlohu, je-li advokát, který hájí obžalovaného, n i m r o d. Takový sváteční střelec, který chodí k sedlákům na hony a který se s nimi zná, má vyhráno. Tu může státní zástupce mluvit kouzelným hlasem svatého Jana, nezmuže nic.

Neodpovědnost.

Ale i rozhodnutí soudců právníků bývají přece někdy vadná. I ti se velice často mýlí. Soudce JUDr. Ptáček nám na tuto námitku odpovídá:

„Soudce z povolání ovšem může vynést vadný rozsudek, ale je soudcem, a proto musí svůj rozsudek písemně odůvodnit. Musí podrobně s ohledem na každého svědka a s ohledem na každý závažný bod hlavního přelíčení říci, co pokládá za zjištěné, co nikoli a proč. Soudce za svůj rozsudek vždycky odpovídá, porota nikoliv. Porota také žádné své rozhodnutí neodůvodňuje. To má za následek, že téměř každý vadný rozsudek, vyneseny soudcem z povolání, může být vyšší instancí napraven. Opravné prostředky proti rozsudkům porotním jsou však daleko omezenější, a strany i soud proti nim bývají často bezmocné.“

Stejně jako porotce své rozhodnutí nemusí odůvodňovat, nemusí ani rozumět látce, o kterou jde. V případech vraždy, loupeže, zabití, zhárství nebo násilného smilstva mu může postačit prostý lidský rozum. Ale což jde-li o případ, kdy je obžalován bankovní ředitel, jenž způsobil úpadek banky a připravil spoustu lidí o peníze?

Při jednom podobném procesu, konaném v jižních Čechách, seděli v porotě tři venkovští živnostníci, dvě ženy, zbytek byli sedláci. Ti lidé měli rozhodovati o tom, zda jednání bankovního ředitele bylo zpronevěrou, či jenom nepřípustnou manipulací svěřenými penězi. Sedm sedláků, dvě hospodyně a tři obchodníci měli během dvou či tří hodin míti jasno o látce, k jejímuž prostudování potřebovali soudní znalci z oboru účetnického celých tří měsíců, a měli dospěti k úsudku docela stručnému, když úsudek znalců vyžadoval dvou set hustě potištěných stran.

Není divu, že v takovýchto případech se při vylučování porotců odehrávají úplně souboje mezi státním zástupcem a obhájcem. Stane-li se, že mezi porotci je alespoň jeden ředitel venkovské okresní hospodářské záložny, jenž věc může sám posouditi a na ostatní po-

rotce působiti, vynaloží ovšem advokát všechny možné prostředky, aby tento proces se do poroty nedostal.

Na radu soudnickáře.

I právnický školený soudce je ovšem pouze člověk, i u něho spolurozhodují city, ani on není obrněn proti lidským hnutím. Zůstává však nad případem. Jak můžeme něco podobného očekávat od soudců z lidu? Vždyť jejich soudní činnost je chvilková a diletantská. Pan ten a ten byl včera truhlářem a pozítří jím bude také, dnes je náhodou soudcem. Jak můžete od něho žádati, aby do svého rozhodování nevměšoval starosti svých ostatních dnů? Vždyť nemá ani potřebné zkušenosti, nikdy nic podobného nedělal; není divu, že podlehe okamžitému podnětu. Vždyť ani nemá kdy se případem hlouběji zabývat.

Předseda soudu sice po svém resumé odevzdá pánům porotcům soudní spisy, aby si z nich udělali jasný obraz. Tyto spisy však mají tři sta nebo pět set stran a porada trvá půl hodiny nebo nejdéle dvě hodiny. Těch dvanáct lidí, kteří tu sedí, nemělo nikdy žádné soudní spisy v ruce, nedovede v nich čísti ani se orientovati. V jejich hlavách má místo obraz případu jen tak, jak se projevil v několika hodinách hlavního přelíčení. Soudce právník však musí mít celý onen spisový materiál v hlavě.

Není divu, že pak dochází k naprosto chybnému rozhodování porotců, které někdy vypadá přímo jako anekdota. V nedávném procesu proti vrahu Sz., obžalovanému pro zastřelení hospodyně, prý došlo k této epizodě: Porotci, kteří si s právnickými formulovanými otázkami nevěděli rady, odpověděli na všechny tři otázky, z nichž dvě se navzájem vylučovaly, stejně kladně. Předseda soudu je poslal k nové poradě. Jak se vypravuje v kruzích soudních referentů, seděli při této poradě porotci čtvrt, půl a konečně tři čtvrti hodiny bezradní. Když už se zdálo, že tenhle případ se nikdy neskončí, napadlo jednoho z novinářů poslati k porotcům soudního zřízence se vzkazem, aby na první dvě otázky odpověděli dvanácti hlasy ano, třetí otázka že odpadne. Porota uposlechla, a za deset minut byl vynesěn rozsudek, na který bychom bez intervence onoho chytrého soudnickáře a onoho odhodlaného dozorce možná dosud ještě čekali. Je-li tento případ pravdivý, pak je stejně vážným svědectvím proti instituci porot jako tolik případů jiných, v nichž je takové náhodě a neznalosti svěřeno rozhodování, má-li se někdo dostati na dvacet let do žaláře či nikoliv.

Psychologie porotce.

Dříve, než se teoreticky rozhodneme říci ano či ne k instituci porot, bylo by třeba důkladně prostudovati psychologii porot. Právníci ujišťují, že význam účasti žen mezi porotci se obyčejně přeceňuje. Ti, kdo někdy seděli v porotě, dosvědčují, že ženy se obyčejně vyznačují daleko větším zájmem o věc, daleko větší pečlivostí při jejím sledování a daleko větší objektivitou při posuzování. Zdálo by se, že pozorné sledování případu je věcí samozřejmou. Tak samozřejmou však není. Nejvyšší soud byl v jednom svém judikátu dokonce nucen vysloviti, že porotce smí při přelíčení i spát. Můžeme od něho požadovati pouze jeho fyzickou přítomnost při jednání.

Vlastností, která každého, kdo se zabývá psycholo-

dopisy

gii poroty, bije do očí, je úžasná samolibost porotců. Každý obhájce ví, že jeho povinností je především budít zdání, že vidí a respektuje v porotcích ohromnou moc, moc nad životem a smrtí, že si neobyčejně váží jejich bystrozrakosti a jejich zdravého lidského důmyslu a že je nezvratně přesvědčen o tom, že jejich konečné rozhodnutí musí být naprosto správné a spravedlivé.

Samolibost soudců z lidu šla při určitých procesech dokonce tak daleko, že jednotliví z nich vystoupili ze své anonymity, navštěvovali redakce, podávali sdělení a vysvětlení, jak oni se dívají na věc. Soudci říkávají s úsměvem, že prý každý, kdo v životě byl jednou porotcem v některém významnějším případě, se až do smrti pokládá za právnickou veličinu.

Je to demokratické?

Viděli jsme, že poroty s hlediska právního i s hlediska lidského selhávaly. S těchto hledisk bychom jich sotva mohli stoprocentně hájit. Musíme je stoprocentně hájiti s hlediska demokratického? Přinášíme odpověď zkušeného soudce, jehož jméno jsme již citovali:

„Tedy ta demokratická porota. Podívejme se především na jeden z hlavních rysů porot: odmyslíme-li si přísahu porotců, je to instituce po praktické stránce naprosto neodpovědná. Porotce může vynést výrok, jakýkoli ho napadne, a nemusí jej odůvodnit: ostatně by jej zpravidla ani nedovedl odůvodnit. Je taková neodpovědnost slučitelná s pojmem demokracie? Vždyť přece právě v demokracii je především zapotřebí plné odpovědnosti všech a ve všem. Je podstatou demokracie, že je diskusí, že každý čin a každé rozhodnutí je třeba logicky zdůvodnit. Právě v demokracii a v jejím výkonu spravedlnosti nesmí na rozsudek padnouti ani stín podezření, že byl vynesen na základě náhodného rozhodnutí. Instituce sirotka, otáčejícího v třídní loterii kolem štěstěny, nesmí mít v demokratickém soudnictví analogii.

Je to správné, že sousedka, odsouzená pro urážku domovnice, musí být odsouzena rozsudkem, opatřeným právníky přesnými rozhodovacími důvody, že však rozsudek pro loupež nebo pro vraždu takových důvodů uvádět nemusí? Je krásný a vznešený pojem, že prý porotce je odpovědným svému svědomí. Jak to, že jde-li o vyměření trestu 24 hodin vězení, nestačí, aby soudce právník byl odpovědný jen svému svědomí, jde-li však o uvalení trestu smrti, tato pouhá odpovědnost této vnitřní duševní instanci postačí? Jaký je to nepochopitelný poměr!

Výrok poroty, který je naprosto neodůvodněn, se přiči principu demokracie.“

To jsou okolnosti, pro které soudci, státní zástupci i advokáti se staví většinou proti dnešní praxi porot. Prohlašují je za instituci právníky nejvýš omylnou a nespolehlivou, po stránce administrativní těžkopádnou a nákladnou, v celku za přežitek, který se udržuje při existenci pouze tím, že se skrývá pod nálepkou demokracie.

Pomáhá vláda automobilismu?

Vážený pane redaktore, asi za 10 dnů po otištění článku Sliby se mají plnit vydala ČTK zprávu, že ještě letos vláda provede druhou etapu pomoci motorismu. To byla tedy ta nejlepší a pro čs. motorismus jistě nejžádoucnější odpověď. Neodpovídal bych již proto na dopis dra Stadníka, kdyby nebyl ukončen větou, že čtenáři Přítomnosti si zaslouží přesnějších informací. Protože pak i z cifer, které v dopise dr. Stadníka byly uvedeny, mohl by vzniknout nesprávný dojem, že stav našeho motorismu se nějak zlepšil, prosím, abyste věnoval pozornost těmto několika číslům:

Stav vozidel v ČSR

	Stav k 31. prosinci 1936	Přírůstek 1936	Roční zestárnutí při amortizaci sedmileté	Ročně ubývající zestárnutím
osobní . . .	101.786	9.989	14.540	4.551
nákladní . . .	30.645	1.029	4.377	3.348
autobusy . . .	4.007	64	572	508
celkem . . .	136.438	11.082	19.489	8.407

Stáří automobilů v ČSR.

	Stav k 31. prosinci 1936	Přestárlych, jež měla být vyřazena	Počet vozidel dodaných v posledních sedmi letech	v %
osobních . . .	101.786	61.886	39.900	40
nákladních . . .	30.645	13.955	16.690	56
autobusů . . .	4.007	2.012	1.995	50
celkem . . .	136.438	77.853	58.585	47

Prvá tabulka ukazuje, že roční přírůstek není schopen ani nahradit úbytek vozidel, která pro stáří musí být z provozu vyřazena. Druhá tabulka pak je ještě méně radostná. Přesvědčuje, že 47% našich vozidel je přestárlych. Jsou-li tyto cifry podkladem pro šíření zpráv o lepším se stavu čs. motorismu, račte sám posoudit, v čem asi toto zlepšení je.

Dovolil jsem si také pronést názor, že byla to jen vláda, která na účet státu poskytla motorismu pomoc. Protože i tuto skutečnost se pokusil dr. Stadník vyvrátit, konstatuji: v lednu a v únoru 1936, tedy měsíc před ohlášením vládní pomoci motorismu a měsíc po ohlášení, byla lihobenzinová směs o 30—35 haléřů levnější než dnes. Za pojištění lidového vozu (obsah 1000 ccm) jsme platili 810 Kč. Po úlevě poskytnuté kartelem pojišťoven platíme 780 Kč. Mluvit o katalogových cenách automobilek v době, kdy byla u nás motorová vozidla prodávána na protiúčet za povidla a náhrobní kameny, je trochu příliš — optimistické. Shrneme-li tedy oběti, které přinesly pomoci motorismu kartely benzinářů, pojišťoven i automobilky, tedy myslím, že motoristé by jednohlasně se jich rádi vzdali. O prodloužení garanční lhůty na 9 měsíců zatím pomlčíme, neboť tovární správkárny jsou vděčným tématem pro samostatný článek. V účtě Váš Jan Hrubý

*Mladí mohou nejlépe užít výhry v třídní loterii -
Mohou vybudovati i zlepšiti si existenci!*

TISÍCE KRÁSNÝCH PŘEDMĚTŮ - TISÍCE KRÁSNÝCH DÁRKŮ! KAREL KELLNER V PRAZE

zřídil na Václavském náměstí č. 25 na nároží paláce pojišťovny Generali, nové vzorné papírnické, které je svou vnější i vnitřní úpravou, nemeně však svým vynikajícím výběrem zboží skvělou pozoruhodností Prahy. Jakostní spolehlivá zlatá pera, jemné dopisní papíry vybraného vkusu a jiné papírnické zboží pro každou potřebu.